

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Agnieszka Świerczková

OLIGOKATECHEZE

TEORIE A PRAXE

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar

PRAHA 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Oligokatecheze. Teorie a praxe“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury, a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 14. února 2011

Agnieszka Świerczková

Bibliografická citace

Oligokatecheze. Teorie a praxe [rukopis] : diplomová práce / Agnieszka Świerczková ; vedoucí práce: Mariusz Gerard Kuźniar. – Praha, 2011. – 73s.

Anotace

Diplomová práce s názvem „Oligokatecheze. Teorie a praxe“ zkoumá metody výuky náboženství mentálně postižených osob. Výzkum se zaměřuje na prezentaci teoretických a praktických metod, zavedených D. Juchą, J. Madeją, D. Doroszewką, a dalšími významnými polskými katechety. Teoretická část práce, kromě systematicky zpracované terminologie se zabývá i samotným obsahem a hlavním cílem speciální katecheze. Dále pak uvádí výklad o důstojnosti člověka, jak jej můžeme nalézt v některých církevních dokumentech. V neposlední řadě upozorňuje na důležitou roli rodiny, farnosti a katechety.

Praktická část je inspirovaná metodami B. Janosza, jsou zde uplatněny, jak kreativní a nové výukové materiály, tak nové komunikační prostředky, které motivují mentálně postižené děti k aktivní účasti na hodinách speciální katecheze.

Autorka této práce dospěla k závěru, že i těm nejslabším musíme nabídnout odpovídající katechezi, neboť každá lidská bytost, jakkoliv omezená, je schopná růstu k svátosti. Tyto osoby cítí potřebu a mají právo na život ve víře. Potřeba oligokatecheze je tedy nezpochybnitelná.

Klíčová slova

speciální katecheze, katecheta, zdravotně nemocní, mentální postižení, rodina, metodika, didaktické metody

Abstract

This dissertation titled “Special catechesis. Theory and Practice” explores the methods of teaching religion to mentally handicapped children. The research focuses on the presentation of theoretical and practical methods introduced by D. Jucha, J. Madeja, D. Doroszewka, B. Janosz and other significant Polish catechists. The theoretical part, besides a systematically processed terminology also deals with the actual content and the main aim of special-care catechesis. In addition, it provides an interpretation the

dignity of man as it can be found in some church archives. Last, but not least, attention is drawn to the important role of families, parishes and catechists.

The second, practical, part is inspired by the methods of B. Janosz – whether it is put to creative use along with new teaching materials as well as new communication tools that motivate mentally handicapped children for active participation in special-care classes.

The author of this study concluded that even the weakest must be provided adequate catechesis as every human being, no matter how limited, is capable of growth to sanctity. These people feel the need and are entitled to life in faith. There is a need for *oligo-catechesis* and it is unquestionable.

Keywords

Special-care catechesis, catechist, ill health, mental retardation, family, methodology, educational methods

Počet znaků (včetně mezer): 111 335

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu diplomové práce ThLic. Mariuszowi Gerardowi Kuźniarowi, učitelkám Střední školy, Základní školy a Mateřské školy, Třinec, Jablunkovská 241, p.o. , zvláště pak Mgr. Małgorzacie Dąbkowskiej, za jejich cenné rady a připomínky, a v neposlední řadě také pracovnícím Teologické knihovny Slezské univerzity v Katovicích, které mi umožnily přístup k materiálům, díky kterým jsem mohla napsat tuto práci.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORIE:	
1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM..	10
1.1 Terminologie.....	11
1.2 Různé typy postižení.....	11
A. Obecné rozdělení.....	11
B. Tradiční klasifikace postižení.....	11
1.3 Katechetika a speciální katecheze.....	12
1.4 Ortodidaktika.....	13
1.5 Speciální pedagogika.....	13
2. NORMY A DOKUMENTY CÍRKVE O SPECIÁLNÍ KATECHEZI.....	15
3. POVAHA CÍLE A ÚKOLY SPECIÁLNÍ KATECHEZE.....	20
4. OBSAH SPECIÁLNÍ KATECHEZE.....	24
4.1 Vzdělávání osob se zdravotním postižením.....	24
4.2 Didaktické podmínky speciální katecheze při vzdělávání.....	25
5. DIDAKTICKÉ METODY A FORMY OLIGOKATECHEZE.....	27
5.1 Obrazová – ilustrovaná metoda.....	28
5.2 Aktivní metoda.....	29
5.3 Metoda biblické didaktiky – bibliodrama.....	30
6. KATECHEZE JAKO ČINNOST USKUTEČŇOVANÁ VŽDY V URČITÉM PROSTŘEDÍ.....	33
6.1 Role rodiny.....	34
6.2. Role farnosti.....	36
6.3 Role katechety.....	38
PRAXE:	
7. KATECHEZE MENTÁLNĚ POSTIŽENÝCH OSOB V PRAXI.....	42
A. Obrazová a Aktivní metoda v praxi.....	46
7.1 Téma: Co znamená „dobře“? Co znamená „špatně“?.....	46
7.2 Téma: Bůh, který mě má rád, mi říká, jak se chovám, dobře nebo špatně.....	50
7.3 Téma: Pan Ježíš, když byl dítětem, stejně jako já, vychovával se v rodině.....	52

B.	Metoda biblické didaktiky – bibliodrama v praxi.....	54
7.4	Téma: Anděl strážný.....	54
	ZÁVĚR.....	58
	Přehled použitých symbolů a zkratk.....	60
	Seznam literatury.....	61
	Přílohy.....	65

ÚVOD

Pro diplomovou práci jsem si vybrala téma: „*Oligokatecheze tj. speciální katecheze osob se zdravotním postižením*“, nad kterým se mnoho z nás jen málokdy zamýšlí, neboť se jedná o oblast, která není součástí každodenního života většiny obyvatel.

Oligokatechezi se zabývají jen ti, pro které je toto téma aktuální, to znamená kněží, katecheti, pedagogové, a v neposlední řadě laici. Jedná se však o oblast, která sebou nese v církevních kruzích mnoho problémů a nezodpovězených otázek, a tak s jistotou můžeme říct, že dělá starosti ne jednomu biskupovi.

Důvodem, proč jsem si vybrala toto téma byla má zkušenost z praxe v roce 2009, kterou jsem absolvovala na Střední, základní a mateřské škole v Třinci. Měla jsem tam možnost seznámit se s výukou náboženství u žáků s mentální retardací, psychickým nebo fyzickým handicapem. Při pozorování a práci s mentálně postiženými žáky v rámci katecheze mě doprovázel pocit jisté pochybnosti, ale zároveň jsem pociťovala radost. Kladla jsem si mnoho otázek, které pravděpodobně napadnou každého člověka, který se s touto problematikou setká poprvé. Snažila jsem se pochopit jestli tato práce má vůbec smysl?

Tato otázka a mnoho dalších, které tuto specifickou činnost doprovázejí mě dovedly k vyhledávání informací a následně k napsání této diplomové práce.

První část mé práce bude zaměřená na terminologii dané problematiky. Srozumitelným a stručným způsobem objasním základní a klíčové pojmy. Uvedu definice, které se snaží obecným způsobem charakterizovat zdravotní postižení. Objasním základní úkol a zaměření speciální katecheze, představím cíl a procesy ortodidaktiky, a také poukážu na potřebu speciální pedagogiky. Pro účely této práce jsme se rozhodla využít skriptu s názvem „Vybrané otázky z katechetiky“ od Radosława Chałupniaka a Jerzego Kistorza, které byly vydané k účelům studia dané problematiky na teologické fakultě, Opolské Univerzity.

V druhé části práce se zaměřím na základní normu speciální katecheze. Odůvodním podstatu speciální katecheze na základě důstojnosti člověka. Přičemž připomenu nezpochybnitelný fakt, že důstojnost lidské bytosti je vždy hodnotou samou o sobě, proto nesmí být zmenšovaná nebo zničená, ba naopak musí být respektovaná a chráněná. Nepůjde o pouhé domněnky, tyto fakta podepřu o učení Jan Pavla II.

a církevními dokumenty, jako jsou: Catechesi tradendae, Evangelium vitae, a další. Slovy Jana Pavla II. odpovím na palčivou otázku: zda-li každý, tak tedy i osoba zdravotně postižená, je stvořená „k obrazu a podobě“ Boha.

Třetí část práce bude věnovaná cílům a úkolům speciální katecheze, představím stěžejní úkol oligokatecheze, jako je potřeba zvládnutí překonání méněcennosti, nejistoty, omezené svobody a dalších negativních pocitů, kterými znevýhodněné osoby trpí. V této části budu vycházet zejména z přednášek Iwony Kaftan, dále pak ze starších děl autora Andrzeja Kicińskiego, a dalších polských autorů.

Ve čtvrté části rozeberu samotný obsah oligokatecheze, a představím její didaktické podmínky. Upozorním na úskalí, které sebou přináší vzdělávání zdravotně nemocných osob. Představím šest specifických vyučovacích principů, kterými by se měl řídit katecheta při speciální katechezi, tyto pravidla prezentuje také Iwona Kaftan v rámci svých přednášek.

V páté části práce se zaměřím na didaktické metody, které katecheti uplatňují v rámci katecheze dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Představím nejčastěji uplatňované metody: obrazovou, aktivní a metodu bibliodramatu.

Dále pak v šesté části upozorním na fakt, že katecheze nemůže zůstat uzavřená v jednom „místě“. Neboť, každý člověk se účastní života určeného sociálním prostředím. Představím tři základní prostředí, které jsou pro výchovu zdravotně nemocného dítěte nezbytné, budu mluvit o roli rodiny, farnosti a také roli katechety.

V poslední kapitole se zaměřím na realizaci oligokatecheze v praxi. Praxe bude uskutečněná v rámci výuky dětí první až třetí třídy základní školy speciální. V praxi využiji nabyté informace, budu se řídit příručkou pro učitele a rodiče s názvem: „Dovolte dětem přicházet ke mně“ od Boženy Janosz. V rámci této diplomové práce předvedu ukázkou čtyř hodin oligokatecheze a využiji didaktické metody, které jsem popisovala v páté kapitole.

1. Teorie: Obecná charakteristika osob se zdravotním postižením

Různorodé jsou příčiny, které leží u zrodu postižení a rozmanité jsou jeho příznaky a následovní projevy. Proto je tak obtížné jednoznačně, srozumitelně a vyčerpávajícím způsobem zformulovat definici, která by obecně charakterizovala postižení. Samotné mentální postižení je tak komplikovaný jev, na který nestačí říct, že se jedná o oligofrenii či špatný mentální rozvoj jedince. Je různorodě podmíněné, biologickými – psychologickými – společenskými faktory, a proto se musí ke každému postižení přistupovat individuálně a také jeho postižení musí být individuálně definované. Názorem Doroszewskiej je, že „klasifikace mentálního postižení se může velmi lišit, v závislosti od zvoleného kritéria, které určuje cíl, na který se bere ohled při tvoření tabulek, které dělí postižení do několika skupin. Uvádí různé definice, které berou v úvahu klasifikaci biomedicínskou, psychopedagogickou, podle kritérií učenlivosti, vychovatelnosti, dále pak podle evolučního kritéria (chronologický věk a mentální věk), podle společenského kritéria, sociálního, osobnostního – společenského, patopsychologického, a podle kritéria typu nervového systému.¹ Tento výčet různých klasifikací jasně ukazuje na to, jak je možné různorodě pohlížet na mentální postižení. Autor Sowa předpokládá, že je to „stav se sníženou mentální způsobilostí v poměru k normálnímu stavu, charakteristický mentálním defektem, dále pak poruchami procesů vnímání, pozornosti, paměti a myšlení jako důsledek patologických procesů“.² Spionek ve své publikaci píše, mentální postižení to je „všeobecné snížení rozvojových možností, způsobených předčasnými, a zároveň neodvratitelnými patologickými změnami v centrálním nervovém systému“.³ Takových a jim podobných definic, které charakterizují mentální postižení existuje mnoho, avšak ani jednu nelze použít jako všeobecně platící. Při studiu dané problematiky se ukázalo, že většina autorů se shoduje na tom, že k mentálnímu postižení dochází, v důsledku určitých omezení a funkčních změn v mozku, zejména v mozkové kůře. Mentální postižení může mít různé stupně, podle Světové zdravotnické organizace (WHO) mentální postižení můžeme rozdělit na postižení lehké, střední, těžké a hluboké.

¹ Srov. DOROSZEWSKA Janina: Pedagogika specjalna, Tom II. Podstawowe problemy teorii i praktyki rewalidacji poszczególnych odchyleń od normy, Wrocław: Ossolineum, 1981, 26.

² Srov. SOWA Józef: Pedagogika specjalna w zarysie, Rzeszów: Fosze, 1999, 140.

³ Srov. SPIONEK Halina: Psychologiczna analiza trudnosci i niepowodzen szkolnych, Warszawa: Biblioteka nauczyciela. Państwowe zakłady wydawnictw szkolnych, 1970, 21.

Pojem mentálního postižení, jeho etiologie a klasifikace jsou velmi rozsáhlým tématem, ale nejsou hlavním úkolem této práce. A proto uvedené definice nám mají jenom všeobecným způsobem přiblížit čím mentální postižení je, zas níže uvedené rozdělení má posloužit jako srozumitelný přehled k dané problematice.

Z pochopitelných důvodů se v této první kapitole zaměříme na vysvětlení klíčových pojmů. Rozdělení uvádím podle skript: J. Kistorza a R. Chaľupniaka.

1.1 Terminologie

Speciální katechika (je analogická k speciální pedagogice) je vědou o vyučování a náboženské výchově osob s postižením, lišících se od konvenčních norem duševních či fyzických. Výchozím bodem katecheze je subjektivní zacházení s jejími příjemci. Osoba se zdravotním postižením – tj., ta která kvůli zranění, nemoci nebo vrozené vadě, má vážné obtíže, těžkosti nebo není schopna vykonávat činnost, která je adekvátní jejímu věku, a se kterou její vrstevníci nemají obvykle potíže. Osoby se zdravotním postižením by v žádném případě neměly být vnímané jako znetvořené, pokud jde o jejich lidství, ale jako zvláštní případ situace v rozvoji člověka.

1.2 Různé typy postižení

A. Obecné rozdělení

Tělesné postižení

Mentální postižení (psychické-mentální)

Sociální nepřizpůsobivost

B. Tradiční klasifikace postižení

Mentální retardace

- a) Lehká mentální retardace (IQ 50 – 69)
- b) Středně těžká mentální retardace (IQ 35 – 49)
- c) Těžká mentální retardace (IQ 21 – 34)
- d) Hluboká mentální retardace (IQ nižší než 20)

Neslyšící a sluchově nedoslýchaví

- a) neslyšící od narození
- b) ohluchnutí, ale mluvící
- c) hluší z mentální retardaci
- d) neslyšící s dalšími postiženími

e) neslyšící s pozůstatky sluchu

f) nedoslýchaví

Nevidomí a zrakově postižené osoby

a) slepí od narození

b) oslepnutí, které „přišlo“ před 5 rokem života

c) oslepli

d) nevidomí

e) oslepli s dalšími postiženími,

f) nevidomí a oslepli s mentální retardací

g) zlomkově vidící

h) slabě vidící

Hluchoněmí

Chronicky nemocní

a) neurologické

b) duševní

c) psychické nemoci

Osoby s vadami řeči

Osoby s poraněním pohybového aparátu

Společensky nepřizpůsobivé osoby, bez narušení vyšších nervových činností, avšak s poruchami charakteristickými, a jakož tzv. jednotky morálně zanedbaní, s poruchou vyšší nervové činnosti (trpící neurologickými a psychopatickými poruchami).

1.3 Katechetika a speciální katecheze

Speciální katechetika je jednou z dílčích částí obecné katecheze. Její cíle, principy a metody jsou odvozeny od základních katechetických předpokladů s rozšířením jejich parametrů, které jsou spojené se specifiky adresátu speciální katecheze. Faktem je, že speciální katechezi se ne vždy podaří dosáhnout těchto cílů, které jsou stanovené pro jedince s normálním vývojem.

Speciální katecheze upozorňuje na fakt, že děti se zdravotním postižením již na začátku svého života mají do značné míry omezenou možnost poznávání a jsou závislé na jiných. Proto základním úkolem speciální katecheze je tedy doprovázení, člověka s mentální retardací ke křesťanské víře a k jejímu neustálému prohloubení. Povědomí o postižení, které často vyúsťuje v stav nejistoty, pocit nebezpečí, zmenšení hodnot, omezenou svobodu v realizaci svých životních cílů, je důležitým determinantem speciální katecheze. Jedním z důležitých úkolů této katecheze je překonání těchto

podmínek (jedná se o terapeutickou funkci katecheze). Speciální katecheze je založená na církevních dokumentech, na úspěších různých teologických disciplin, filozofických (zejména antropologii), psychologických a pedagogických, které hojně čerpají z věd zabývajících se přímo osobami zdravotně postiženými.

1.4 Ortodidaktika

Jedná se o část obecné didaktiky, která se zabývá založením zásady, cíle a procesy učení lidí s mentálním postižením. Úkolem ortodidaktiki je přizpůsobit výuku individuálním možnostem a potřebám psycho-fyzické osobě.

Úspěšnosti speciální katecheze, závisí mimo jiné na dodržování nejdůležitějších zásad ortodidaktiki:

- zásada bezpodmínečného přijetí (akceptace),
- zásada prvenství vychovávání před výukou,
- zásada úzké spolupráce s prostředím (rodinou, učiteli),
- zásada individuálního, vřelého, pozitivního přístupu podle hesla: ("každý je jiný, každý je milovan"),
- zásada odlišení (diverzifikace) obsahu a metod katecheze,
- zásady rozmanitosti obsahu a katechetických metod,
- zásady zapojení (aktivity) žáků.

Speciální katechetika využívá ve svých úvahách, výzkumy různých pomocných věd (lékařských, psychologických, sociálních a právních). Primárním stanoviskem přece jen je speciální pedagogika.

1.5 Speciální pedagogika

Je velmi významnou disciplínou orientovanou na výchovu, vzdělávání, na pracovní a společenské možnosti a uplatnění zdravotně a sociálně znevýhodněných osob a jejich co možná největší začlenění do společnosti. Tato vědní disciplína je poměrně mladá, jako teoretická disciplína začala být uznávána na přelomu 19. a 20. století. Speciální pedagogika je nejtěsněji spjata s obecnou pedagogikou a didaktikou. Problematika speciální pedagogiky zahrnuje:

- *Etiologii* – příčinu nižší fyzické zručnosti
- *Fenomenologii* (symptomatologii) - jevy (symptomy), spojené se zdravotním postižením,
- *Profylaktiku* – prevence vůči výskytu a prohloubení zdravotního postižení,
- *Vzdělávací terapii* – korigované vzdělávání, výchova, zlepšování a léčba.

Součástí speciální pedagogiky jsou následující oddíly:

- 1) Oligofrenopedagogika - nauka o výchově slabomyslných
- 2) Surdopedagogika – nauka o výchově sluchově postižených
- 3) Tyflopédagogika – věda o edukaci (výchově a vzdělávání) zrakově postižených
- 4) Resocializační pedagogika – nauka týkající se osob s poruchou chování, na pozadí faktorů organických a životního prostředí.
- 5) Terapeutická pedagogika – nauka týkající se osob zmrzačených a chronicky nemocných.⁴

⁴ Srov. KOSTORZ Jerzy, CHAŁUPNIAK Radosław: Wybrane zagadnienia z katechetyki, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002, 1-5.

2. Normy a dokumenty církve o speciální katechezi

Podstatou speciální katecheze je důstojnost člověka - každého člověka.

Lidskou důstojnost, netvoří jeho autonomie, jeho intelekt ani jeho schopnost rozhodovat o sobě a vytvářet si svůj vlastní svět: Je jí spíše skutečnost člověka - osoby, jediného stvoření, které si Bůh přál a stvořil rukou Boží, podle písma: „I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.“⁵ Osobní důstojnost, je nezníčitelnou vlastností každého jednoho člověka, protože je založena na jedinečnosti a neopakovatelnosti každého z nás. Důstojnost lidské bytosti je vždy hodnotou samou o sobě, což vyžaduje uznání a chápání jí jako subjektu veškeré činnosti, v žádném případě se nejedná o objekt, se kterým lze zacházet či ho použít libovolně jako nějakou věc.⁶ Hodnota člověka, jeho subjektivita a důstojnost je zastoupena výrazem jeho vlastního způsobu existence.⁷ Někdy se můžeme setkat s názorem lidí, kteří se domnívají, že hodnotu, subjektivitu a důstojnost člověka určuje společnost a dějiny, tato domněnka je však špatná. Důstojnost žádné lidské existence nesmí být zmenšovaná, znetvořená nebo zničená ba naopak musí být respektovaná a chráněná. Víme, že důstojnost je neoddělitelná od člověka, nemůžeme ji úplně eliminovat nebo zničit, ale můžeme mít vůči ní špatný postoj a tomu je zapotřebí se vyvarovat.⁸ Bohužel skutečnost je taková, že se lidé často řídí kritérii určujícími důstojnost osoby podle jejího výkonu, funkčnosti, užitečnosti a síly.⁹ Proto musíme mít vždy na paměti, že právo na život patří každé lidské bytosti ve všech fázích rozvoje, od počátku početí až do přirozené smrti, také za všech podmínek, nezávislé na tom, je-li zdravá nebo nemocná, mentálně v pořádku nebo retardovaná, bohatá či chudá.¹⁰ Každý člověk, tak tedy i osoba zdravotně postižená, je stvořená „k obrazu a podobě“ Boha, je znamením Boha, Jeho výrazem. Jedná se o hodnotu osoby, kterou nám Bůh daroval zcela zdarma. Mluvíme zde o hodnotě, která není zasloužená ani podmíněná, tzn. že nezávisí na zdravotním stavu, stavu vývoje, morálních zásluhách ani na stavu vědomí. Z toho důvodu máme právo se domnívat, že dokonce i tělo, které trpí nejtěžší deformací či retardací nosí v sobě pečeť stvořitelské moci Boha.¹¹

⁵ Srov. Gn 2,7 první kniha Mojžíšová, kapitola 2, verš 7.

⁶ Jan Pavel II: Encyklika Evangelium vitae, Praha: Zvon, 1995, čl. 34.

⁷ Srov. KICIŃSKI Andrzej: Katecheza osób szczególniej troski, Kraków: WAM, 2008, 15.

⁸ Srov. tamtéž 15.

⁹ Srov. Evangelium vitae, čl. 20, 22, 23.

¹⁰ Srov. Evangelium vitae, čl. 57-58.

¹¹ Srov. KICIŃSKI: op. cit., 17.

Bůh povolal lidi k životu a dokonce je akceptuje takové jakými jsou. Sám papež Jan Pavel II. připomíná, že žádná nemoc, nemohoucnost, slabost ani utrpení nemůže člověku odebrat jeho důstojnost Božího dítěte.¹² Naší křesťanskou povinností je hlásat, že Bůh miluje zdravotně postižené a přijímá je bez rozdílu, jako osobu, jako člověka, který se velmi podobá trpícímu Kristu, proto je Bůh obdařuje mimořádnou láskou. Musíme se rázně ohrazovat vůči nesmyslným hypotézám, které prosazují názor, že Bůh se „spletl“, když stvořil zdravotně postiženého člověka. Důstojnost mentálně postižené osoby, je založená na pevných základech jejího člověčenství, jakož to lidské bytosti chtěné Bohem, nemůžeme její člověčenství snižovat, i kdyby trpěla nejtěžší formou retardace. Tuto hodnotu nemůžeme odmítnout ani ji ztratit, natož někomu odebrat, protože je nezměnitelná až do smrti. Každý člověk mentálně postižený je lidskou osobou, tento fakt neovlivní ani jeho zdravotní stav, přesto že je jakkoliv těžký. To, co odlišuje člověka od ostatních stvořených existencí, je totiž jeho duchovní rozměr. Toto téma jasně a zřetelně objasňuje např. autor Stala, který říká, že zdravotní postižení ať už fyzického či psychického rázu není schopné ovlivnit, narušit či dokonce odebrat lidskou osobnost, lidského ducha, který je podstatnou složkou člověka. Z čehož vyplývá, že hodnota každého a vyplývající z ní lidská důstojnost zůstává všem od chvíle početí až do smrti, neporušitelná.¹³ Zdravotně postižené osoby ve skutečnosti nejsou někým jiným, odlišujícím se od společenství „zdravých lidí“. Nejsou méně lidmi než my, nacházejí se v jednotě s celým lidským pokolením. Toto tvrzení je více zřejmé, když si uvědomíme, že každého z nás může potkat nějaká nemoc, můžeme přijít o paměť nebo trvale ochrnout, ale to nic nezmění na našem lidství. Domnívám se, že obtíže s přijetím zdravotně postižených osob jsou částečně spojené s nepřilíh silným vědomím lidí, o přirozené důstojnosti každého člověka – tedy i postiženého. Jsme svědky určité disharmonie dnešního světa, na jednu stranu se stále mluví o lidských právech na stranu druhou jsou upírané těm nejslabším. Jako zásadní se jeví speciální katecheze, která zdůrazňuje lidskou důstojnost u mentálně postižených osob. Její velkou zásluhou je umožnění mentálně postiženým osobám všestranný a úplný rozvoj s ohledem na jejich možnosti.

¹² Srov. JAN PAVEL II., (in:) *Rodzina źródło życia i szkoła miłości*, Lublin: TN KUL, 2000, 359.

¹³ Srov. STALA Józef: *Zasady personalizmu u podstaw katechezi specjalnej*, Białystok : „Rocznik Teologii Katolickiej“, 8/2006, 111.

Tento názor není pouhou domněnkou jde o fakt, který lze podepřít také církevními dokumenty. O speciální katechezi se zmiňuje již v roce 1971 Všeobecné direktorium pro katechizaci, které ukazuje na katechizaci mentálně postižených jako na úkol evangelizace a důležité svědectví, které jim umožní žít životem víry, podle jejich zdravotního stavu.¹⁴ Také Biskupský synoda v Římě v roce 1977 podtrhuje nezbytné zdůraznění specifické situace osob s omezenými intelektuálními schopnostmi, poněvadž právo hlásat katechezi ukazuje na možnost katecheze také pro mentálně postižené. Zásadním cílem této katecheze má být předávání, mentálně postiženým osobám, radosti ze života, která vyplývá z jistoty o nekonečné Boží lásce. Mluví také o tom, že zdravotně postižené osoby by měly být součástí farního společenství, měly by přijímat svátosti, a spolu účastnit se na liturgii, samozřejmě v té míře nakolik jim to dovoluje jejich zdravotní stav. Stejně jako eucharistická liturgie, tak i další náboženské úkony, kterých se účastní mentálně postižené osoby, vyžadují speciální úpravy.¹⁵ Dalším z řady dokumentů, který zmiňuje tuto problematiku je Apoštolská Exhortace papeže Jana Pavla II. Catechesi tradendae z roku 1979. Neboť zdůrazňuje význam katecheze zdravotně postižených, mluví tedy o postižení fyzickém, ale i psychickém, a argumentuje tím, že všichni máme stejné právo poznat tajemství víry. Speciální katecheze se tímto způsobem stává také součástí revalidace mentálně postižených osob, jelikož se snaží o dosažení optimální úrovně jejich rozvoje.¹⁶ O dané problematice pojednává také - Dokument Svatého stolce k Mezinárodnímu Roku osob se zdravotním postižením z 4.3. 1981 roku, který nám představuje postižené osoby ve světle křesťanského pojetí člověka, a zdůrazňuje, že zdravotně postižené osoby jsou plně lidským subjektem, také v nich se odráží tajemným způsobem, obraz a podobenství, které Bůh vtisknul i na jejich životy. Tento dokument Svatého stolce připisuje velkou roli farnosti, jakož to společenství, které působí v menších skupinách, a jehož úkolem má být projevená speciální péče rodičům vychovávajícím zdravotně nemocné osoby, stejně jako aplikace vhodných katechetických metod určených pro zdravotně postižené.

¹⁴ Srov. Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechizaci, Praha: Sekretariát ČBK, 1998.

¹⁵ Srov. JAN PAWEŁ II: Katechizacja, szczególnie dzieci i młodzieży we współczesnym świecie. IV Zwyczajna Synoda biskupska (30.9. – 29.10. 1977).

¹⁶ Srov. JAN PAVEL II: Apoštolská exhortace Catechesi tradendae. Katecheze v církvi, Vatikán, 1979.

Neboť jen tak můžeme zdravotně nemocné osoby zapojit do vnějšího projevu náboženského života, když je přijmeme jako stálé a plnoprávné členy jednotlivých křesťanských komunit.¹⁷ Musíme zde zmínit také Všeobecné direktorium pro katechizaci z roku 1998, které v pravdě věnuje osobám postiženým mentálně a fyzicky, pouze jeden článek, o to víc je naléhavější a důležitější. Je v něm silně zdůrazněná potřeba speciální katecheze, na kterou postižené osoby mají právo, jakož pokřtění, povolání ke spáse a to bez ohledu na své omezení a nedostatky, neboť jsou schopni růst ve svátosti.¹⁸

Z výše uvedených církevních dokumentů vyplývá, že největší rozmach této problematiky nastal po druhém vatikánském koncili. Na téma týkající se důstojnosti osob s mentálním postižením se často vyjadřuje Jan Pavel II., který k důstojnosti člověka přistupuje z filozofického a teologického hlediska. Jasně ukazuje na to, že důstojnost je stanovená jako specifická hodnota člověka, jakožto osoby existující v mezilidských vztazích (v konečném důsledku ve vztahu k osobě Boha). Tato lidská důstojnost je opodstatněná a dávající smysl osobního života, stejně jako kladně hodnotící vztah k sobě samému a skupině, se kterou se jednatel má identifikovat. Papež, v dokumentech zabývajících se důstojností člověka, poukazuje na to, že na důstojnost můžeme pohlížet různými aspekty, např. filozofickým, psychologickým, náboženským a právním. Důstojnost z hlediska filozofie přijímá samotnou skutečnost, být člověkem, je osobním bytím, jenž je základem pro uznání výjimečné lidské hodnoty, bez ohledu na rasu, společenskou třídu, příslušnost k náboženství, vzdělání, majetek, zdraví (i to psychické), a dokonce bez ohledu na morální úroveň jedince. Hodnota lidské osoby je nedotknutelná. Filozofie Jana Pavla II. patří k proudu personalistické filozofie, neboť staví člověka v centru světa stvořeného Bohem. Lidská bytost je neustále bytostí jedinečnou a neopakovatelnou. Jan Pavel II. v jedné ze svých dřívějších publikací říká: “Člověk má v sobě mimořádné bohatství a dokonalost života, pro zdůraznění a podtržení tohoto nezpochybnitelného faktu, je třeba nutně používat slovo <osoba>“.¹⁹ „Osoba jakož to existence tělesno - duchovní stvoření k obrazu a podobě Boží“²⁰ je největší hodnotou.

¹⁷ Srov. Dokument Stolicy Apostolskiej na Miedzynarodowy Rok osób Upośledzonych, (in:) Ateneum Kapłańskie, Rzym, 452/1984, 9.

¹⁸ Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechizaci, Praha: Sekretariát ČBK, 1998.

¹⁹ Srov. WOJTYŁA Karol: Miłość i odpowiedzialność, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, 1986, 24.

²⁰ Srov. Gn 1,27 první kniha Mojžíšova, kapitola 1, verš 27.

Učení Jana Pavla II. na téma lidské důstojnosti, ale nekončí jen na spekulacích a filozofických odůvodněních. Má svůj hluboký náboženský základ. Podle něho je člověk milovaným dítětem Božím, stvořený Bohem, jako Jeho nejdokonalejší dílo – „koruna“ všeho stvoření. Každý člověk je předurčený k přebývání s Bohem ve věčné slávě, neboť v sobě nosí obraz Boha v duchovní podobě a nesmrtelnosti duše. Skutečnost, že Boží Syn, Ježíš Kristus obětoval svůj život za každého člověka dává lidské důstojnosti ještě větší rozměr.²¹ Náboženský aspekt lidské důstojnosti člověka, je rovněž podtržené skutečnosti, kterou je lidské tělo. „Vy nevíte, že jste Boží chrám a Duch Boží ve vás přebývá“ (1Kor 3,16) Lidské tělo je chrámem, příbytkem Ducha svatého, tedy i samotného Boha. Je třeba si uvědomit, že žádný z tvorů nebyl obdařen tak velkou hodnotou.²² Lidé si mohou klást otázku jestli-lze u člověka vždy hovořit o obrazu a podobě Boží? Zejména, když člověk vidí těžce postižené osoby. V roce 1996 v Římě se konala Mezinárodní konference, která se věnovala problematice duševně nemocným. Vystoupil na ní i Jan Pavel II., který na téma „K obrazu a podobě Boží – vždy? Poskytnul jasnou a striktní odpověď „Vždy!“ bez ohledu na stav myslí, zůstává Božím stvořením odrážejíc obraz svého Stvořitele.

Tuto druhou kapitolu práce bych uzavřela slovy z Nového zákona, neboť slova Ježíše v Matoušově evangeliu, můžeme chápat jako zásadní normu, podtrhující potřebu speciální katecheze: „³⁴Pojďte, požehnání mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa.³⁵ Neboť jsem hladověl a dali jste mi jíst, žíznil jsem a dali jste mi pít, byl jsem na cestách a ujali jste se mne,³⁶ byl jsem nahý a oblékli jste mě, byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou.“²³ Tato slova vyzývají k hledání Ježíše mezi „posledními tohoto světa“. Jít a hlásat Dobrou zprávu, těm kteří ji nejvíce potřebují. Můžeme říct, že se jedná o nejkratší a nejvystižnější definici zároveň normu určující, jakým směrem se má ubírat speciální katecheze.

²¹ Učení J.P.II. o lidské důstojnosti je obsažené především v encyklikách: *Redemptor hominis*, *Laborem exercens*, *Veritatis splendor*, *Evangelium vitae*.

²² Srov. 2Kor 6,16 druhý list sv. Pavla Koryntánům kapitola 6, verš 16.
Ef 2,21 Efesanům kapitola 2, verš 21.

1P 2,5 první list Petřův kapitola 2, verš 5.

²³ Srov. Mt 25, 34-36 evangelium podle Matouše kapitola 25, verš 34 – 36.

3. Povaha cíle a úkoly speciální katecheze

Jak jsme se už výše zmínili speciální katecheze je dílčí součástí podrobné katechetiky. Vychovává ve víře osoby vymykající se stanoveným normám, jejichž zdravotní postižení, nemoc nebo společenská nepřizpůsobivost zásadním způsobem ovlivňuje jejich poznání Boha, prožívání Ho a svědčení o NĚm. To vše se vždy odehrává s přihlédnutím k schopnostem konkrétní osoby a k prostředí, ve kterém se pohybuje. V dnešní době by se měla speciální katecheze opírat o úspěchy speciální pedagogiky. Kdyby speciální katecheze ignorovala výsledky práce speciální pedagogiky, nemohla by efektivně působit na poznávání Boha osob zdravotně postižených a tím naplnit své základní poslání. Bez potřebných znalostí z oblasti speciální pedagogiky, by nebyla schopná, správným způsobem, stimulovat rozvoj těchto osob, přizpůsobeným k jejím psychofyzickým možnostem.²⁴ Katecheze je jedním ze způsobu jak, mít pozitivní vliv na osobu s mentálním postižením. Jejím začleněním do celého procesu výchovy, se stala jedním ze základních prvků. Speciální katecheze dává vyniknout svému podmětu, kterým je postižená osoba. Zásadně uplatňované metody jsou odpovídající úrovni rozvoje katechizovaných.²⁵ Vzdělávání speciální katecheze je zaměřená na výuku a náboženskou výchovu lidí, kteří jsou psychicky či fyzicky nemocní. Vychází ona z subjektivního přístupu a zacházením s adresáty. Cíle, zásady a metody oligokatecheze vycházejí ze základních principů katecheze, jsou pouze rozšířené o různá specifika související s konkrétními adresáty a jejich potřebami. Když se zamyslíme nad katechizovanými osobami, je nám jasné, že speciální katecheze není schopná dosáhnout svých zamyšlených cílů, které jsou předpokládány u osob se zdravým vývojem. Jedním ze stěžejních úkolů speciální katecheze osob zdravotně postižených je zvládnutí a překonání jejich nejistoty, pocitu ohrožení, méněcennosti a omezené svobody, při realizaci jejich životních cílů. Jedná se o terapeutickou funkci katecheze.²⁶

²⁴ Srov. BRZEZINKA Zdzisław: Miejsce katechezy specjalnej we współczesnym systemie kształcenia katechetów w Polsce, (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003, 27.

²⁵ Srov. JUHA Dorota: Wspólnota wobec katechizacji osób upośledzonych umysłowo, (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003, 195.

²⁶ Srov. CHAŁUPNIAK Radosław: Katecheza specjalna – w centrum czy na marginesie działalności katechetycznej Kościoła? (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003, 13-26.

Hlavním cílem oligokatecheze je – poskytnutí možnosti zakusit pocit, že je „*tato handicapovaná osoba milovaná a sama může milovat*“. Zas úplně druhořadou věcí, se v tomto momentě stává fakt, že osoba s mentálním zdravotním postižením dosáhla prostřednictvím procesu náboženské výchovy více či méně jasného pochopení Boha a Jeho Stvořitelského díla.

Dnes již víme, že zde existuje možnost, aby tyto osoby dokázaly odpovědět na otázky týkající se pravd katolické víry, což je možné na základě mechanického vycvičení paměti, aniž by adresát úplně rozuměl obsahu. Tyto poznatky mnohokrát zdůrazňuje autor Lausch ve svých publikacích na toto téma.²⁷ Iwona Kaftan ve svém článku na danou problematiku zmiňuje německého autora H. Crönera, který podobně jako Lausch tvrdí, že v náboženském vzdělávání osob s mentálním postižením jde hlavně o to, aby celý výchovně vzdělávací proces poskytl předpoklad chuti do života, vytvořil správnou životní atmosféru, vhodnou ve smyslu vzájemné lásky, míru, srdečnosti se spolupůsobení, a ukázal těmto lidem, jak rozdávat lásku a dobro ostatním lidem, a jak ji od jiných přijímat. Rovněž i tento německý autor se přiklání k názoru jiných a říká, že výsledek náboženského vzdělání těchto osob primárně nevede k tomu, aby tyto osoby byly schopné intelektuálního prožití víry a s ní související vlastní činnosti a angažovanosti, dokonce ani těch činností, které souvisejí se skutečnou, účastí na mši svaté.²⁸ P. Poręba se domnívá, že náboženská výchova dětí s mentálním postižením se má zaměřit na poskytování těchto osobních vzorců (modelů), aby bylo splněno: hledisko poznávací vzdělání tj. (kognitivní), hledisko emocionální a hledisko činnosti (tj. hledisko působení). Pokud jde o kognitivní hledisko má katecheta utvářet obraz Boha, kterého sice nevidíme, ale reálně je blízko nás miluje nás a chce, aby jsme i my milovali Ho. V souvislosti s druhým hlediskem mluví o osvobození pocitů radosti z faktu uvedeného v prvním hledisku. Třetí hledisko nás má vést k tomu, aby jsme se naučili: ukazovat si dostupným sobě způsobem, lásku k Bohu.²⁹ Dále Poręba upozorňuje na tři body, které jsou při oligokatechezi nezbytné: za prvé dítě si musí uvědomovat, že Bůh je a miluje nás. A Boží láska k lidem je vyjádřená skrze krásu každé stvořené bytosti.³⁰

²⁷ Srov. LAUSCH Katarzyna: Wychowanie religijne uczniów głębiej uposledzonych umysłowo. Przewodnik dla nauczycieli uczniów uposledzonych umysłowo w stopniu znacznym i umiarkowanym, cz. 1, Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, 2001, 112.

²⁸ Srov. KAFTAN Iwona: Specyfika katechezy dzieci uposledzonych umysłowo, <http://www.seminare.pl/26/07-Kaftan-2009.pdf> (8.2.2010).

²⁹ Srov. LAUSCH: op.cit., 112.

³⁰ Srov. tamtéž 112.

O čem svědčí i slova písma, kde čteme, že Bůh je ten, kdo nám dává Chléb, posílá Ducha svatého, protože kvůli nám zemřel, vstal z mrtvých a je vždy s námi. Za druhé je žádoucí, aby mentálně postižené dítě zkušenosti z katecheze si spojovalo s prožitou radostí, která také posiluje touhu po bytí s Bohem.

Třetí pravidlo podle Poręby zní: dítě by si mělo být vědomé toho, že když se nechováme podle toho, jak nás chtěl vidět Bůh, je zapotřebí se mu omluvit.³¹

Cíl speciální katecheze jasně uvedla také kongregace pro klérus,³² slovy:

„konečným cílem katecheze je přivést někoho nejen k „setkání“ s Ježíšem, ale i k sjednocení, dokonce i k hlubokému sžití s Ním“.³³

Oligokatecheze si musí určit konkrétní cíle, při kterých by měla používat vhodné metody a pomůcky. Její celek by měl vycházet z několika principů, které při speciální katechezi mentálně postižených děti platí. Mezi nejdůležitější cíle oligokatecheze, autor Jucha, ve své publikaci zmiňuje devět nejzákladnějších pravidel, které si uvedeme níže. Než začneme s výčtem jednotlivých pravidel musíme si připomenout, že každý katecheta by měl mít na paměti subjekt, kterým je v našem případě mentálně postižená osoba, jejíž stav sebou často nese nesčetné množství zdravotních komplikací. Celek výuky spočívá v těchto principech:,,

- 1) Usilovat o optimální duchovní rozvoj osob s mentálním postižením a přivést je ke křesťanskému životu;
- 2) Vzdělávání v dovednostech a návycích, které katechizované osobě dovolí pravdivé poznání víry; vhodné způsoby chování v kostele, jakož i vyjádření znaků svědčí přece o příslušnosti k dané náboženské komunitě (znamení kříže, složení rukou k modlitbě, přijmutí náležitého postoje k modlitbě během mše svaté, či samotná modlitba);
- 3) Příprava katechizovaných k účasti na mši svaté a také k účasti na různých pobožnostech tj. Křížové cestě, Růženci aj.);
- 4) Příprava osob s mentálním postižením k přijetí svátosti: pokání, svatého přijímání, biřmování;
- 5) Vzdělání v oblasti sociálního chování tj. např.: pomoc druhým, spolupráce ve skupině;

³¹ Srov. LAUSCH: op.cit., 112.

³² Srov. Kongregace pro klérus. Obecné zasedání direktoria, Poznań: 1998.

³³ Srov. KAFTAN Iwona: Specyfika katechezy dzieci upośledzonych umysłowo, <http://www.seminare.pl/26/07-Kaftan-2009.pdf> (8.2.2010), 81.

6) Učení základních teologických pojmů: Bůh jako milující Otec, Církev jako společenství, znamení Kříže, Pan Ježíš – Darem od Otce, modlitba.

Mezi základní pojmy, také patří následující otázky: Co to znamená být dobrý?

Co to znamená milovat Boha a lidi?; Předávání základních vědomostí o jednotlivých Svátostech;

7) Působení na životní prostředí, zejména pak v rodině zdravotně postižené osoby;

8) Propojení speciální katecheze s domácí katechezi, a její uplatnění ve speciálních centrech, společenstvích. Měla by mít svou podporu také v rodině dítěte, jelikož domácí katecheze tvoří základ pro činnost katechety.³⁴

Oligokatecheze by měla vycházet z potřeb katechizovaných osob a jejich možností.

Její účinnost závisí na zřeteli podmínek, které musí katecheta vzít v potaz tj. zejména intelektuální percepce těchto osob, jejich psychické, fyzické, duchovní a sociální potřeby.

Mentálně postižené osoby potřebují navázat osobní kontakt s katechetou, koncentrovat na něm svou pozornost, teprve následovně jsou schopné zaměřit svoji pozornost na obsah a činnost, co je vlastně katecheta učí. Přátelské prostředí, pocit bezpečí, to jsou dvě základní a nezbytné podmínky pro realizaci cílů, které si stanoví katecheta.

³⁴ Srov. JUCHA: op.cit., 197-198.

4. Obsah speciální katecheze

Vzdělávání můžeme chápat nejen jako vědu skrze, kterou předáváme vědomosti, ale můžeme ji také chápat v řeckém širším kontextu, jako „umění“.³⁵ Když v této filozofické úvaze půjdeme ještě dál můžeme říct, že se jedná o umění nejdokonalejší ze všech, protože jejím předmětem je živý člověk a cílem je jeho vzdělávání a rozvíjení. Člověk, živá bytost, je aktivní. Člověk, bytost rozumová, poznává svět, snaží se pochopit realitu, která ho otáčí. Člověk, bytost společenská, žije s jinými, dělí se s nimi svými myšlenkami, pocity, dává a přijímá. Proč to zde zmiňujeme, protože si musíme uvědomit, že dítě se takové nerodí, ale se takové stává. Jedná se o dlouhý proces rozvoje, ve kterém nemůže být samo. Je zapotřebí, aby na začátku, mělo kolem sebe chápající a trpělivé rodiče, nejbližší rodinu, vrstevníky, později pak učitele a katechety. Vytváření a formování jeho existence lidství znamená dlouhý vzdělávací proces,³⁶ což je hlavním obsahem speciální katecheze.

4.1 Vzdělávání osob se zdravotním postižením

Ne všichni přijdou na svět se stejnými příležitostmi pro příznivý vývoj. Týká se to zároveň biologických, společenských, sociálních, stejně tak psychologických faktorů. Čím více je rozvojová situace dítěte obtížnější, tím více potřebuje pochopení a pomoc, ze strany svého okolí. Osoby s mentálním postižením jsou částečně závislé na svém okolí. V nejtěžších případech takto postižené osoby jsou zcela závislá na ostatních. Nechápují okolní svět, kterého jsou součástí, nedokážou řešit nejjednodušší problémy každodenního života. Často se stává, že neumějí vyjádřit své potřeby, pocity a to ani v přítomnosti svých blízkých. Způsob jakým volají o pomoc je totiž pro jejich okolí nesrozumitelný. V takové situaci, může učitel a katecheta plnit roli tlumočnicka v rámci chování dítěte. V těchto případech jedinou možností rozvoje, je získávání nových zkušeností, dovedností a vědomostí, v důsledku vhodně zvolených a uplatňovaných metod a respektování jeho důstojnosti.³⁷ Je dobře, když rodiče dané osoby jsou schopní, zajistit ji péči a zahrnout ji láskou. Tyto osoby žijí často ve velké samotě a chaosu.

³⁵ Srov. PISZCZEK Maria: Edukacja uczniów z głębokim upośledzeniem umysłowym. Przewodnik dla nauczycieli, Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, 2008, 7.

³⁶ Srov. PISZCZEK: op.cit., 7.

³⁷ Srov. tamtéž 7.

Kontakt s učitelem či katechetou může být jejich prvním setkáním s přátelskou osobou, s někým, kdo uspořádá jejich svět, ukáže jim, že mohou také něco chtít. Autorka Piszczek ve své publikaci správně upozorňuje, že neexistuje jeden program výuky osob s mentálním postižením. Nýbrž je jich tolik, kolik je žáků.³⁸ Což znamená, že je od učitelů a katechetů vyžadovaná velká znalost dané problematiky, neobejdou se ani bez intuice a trpělivosti. Výuka těchto osob je náročná, a to zvláště kvůli zdlouhavému procesu.

4.2 Didaktické podmínky speciální katecheze při vzdělávání

Katecheta, který pracuje s osobami mentálně postiženými musí bezpodmínečně čerpat znalosti z oblast speciální pedagogiky a jejich metod. Neboť pravidla postupu speciální pedagogiky vylučují svévoli či nahodilost při uskutečňování metod výchovně – vzdělávacích. Tyto zásady nám ukazují, jak dosáhnout plánovaných výsledků.

Speciální pedagogika splňuje stanovené principy spolužití a spolupůsobení s osobami oligofrenickými v dimenzi, jak teorie, tak praxe. Stanovení specifických vyučovacích a výchovných pravidel ve speciální škole, podle kterých by se mohl řídit katecheta, je velmi obtížné. Cizojazyčné literatury v této oblasti je v dnešní době již dostatek, ale vybrat ty správné pravidla, které by fungovaly ve všech případech je zcela nemožné. Po přestudování potřebné literatury, jsem se rozhodla uvést pravidla, které prezentuje ve svých přednáškách autorka Kaftan, přičemž ona sama čerpala své vědomosti od odborníku zabývajících se touto problematikou, zejména od J. Doroszewské, H. Olechnowicze aj., Jedná se o následující pravidla:

- 1) princip důkladné znalosti problematiky mentálně postižených osob a přijetí s pomoci;
- 2) princip přizpůsobení jednání v rámci pedagogiky vzhledem k možnostem a potřebám zdravotně postižených osob, jakož i skutečně existující podmínky prostředí;
- 3) princip aktivního a vědomého zapojení osob se zdravotním postižením v rámci výuky a výchovy;
- 4) princip všestranné názornosti a využití příkladů
- 5) princip integrovaného pedagogického působení, zaměřený na vzdělávání ve skupině a také pokud možno optimální účast osob mentálně postižených, ve zdravém sociálním prostředí;

³⁸ Srov. PISZCZEK: op.cit., 8.

6) princip trvalých úspěchů, dovednost využít je a dále je zlepšovat;³⁹

Didaktické zásady týkající se mentálně postižených osob závisí na druhu a stupni vývojových abnormalit. Celý proces výuky musí být přizpůsobený potřebám a možnostem těchto osob. Výchovný proces učení má těsné vazby nejen na výuku, ale i výchovu. Dosáhnout požadovaných cílů v katechezi, je možné pouze skrze použití vhodných metod, které odpovídají katechizovaným osobám. Madej ve své práci zdůrazňuje, že tyto metody musí brát v úvahu potřeby související s postižením dítěte. Ve svém článku: „Specifičnost náboženské výchovy v speciálních školách“ říká: „zásadní metoda při volbě a výběru konkrétní metod práce s oligofrenickými dětmi musí být chápána v širokém principu individualizace, která přizpůsobuje metody k možnostem katechizované osoby. Používané metody při práci s mentálně postiženým dítětem jsou založené na zapojení různorodých funkcí tj. vjemových, paměťových, pohybových, a také smyslových pocitech.“⁴⁰

³⁹ Srov. KAFTAN Iwona: Specyfika katechezy dzieci upośledzonych umysłowo, <http://www.seminare.pl/26/07-Kaftan-2009.pdf> (8.2.2010), 9.

⁴⁰ Srov. MADEJ Joanna: Specyfika wychowania religijnego w szkole życia, (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003, 266-267.

5. Didaktické metody a formy oligokatecheze

Při studiu této problematiky se ukázalo, že katecheti nejčastěji uplatňují metody typu obrázků – ilustrace (kreslení) a metody aktivní, které mají velmi pozitivní vliv na zdravotně nemocné osoby. Pro tyto metody existují charakteristické vlastnosti, využívají konkrétní pomoci a jsou neúčinnější. Myšlení mentálně postižených je velmi konkrétní, a proto je důležité používat obrazovou metodu, která se jeví jako velmi účinná. Je zapotřebí snažit se dítěti ukázat a předložit Boha a Nim ho zaujmout. Můžeme říct, že obraz je jednou z nejdůležitějších složek v jejich katechetickém vzdělávání. Mentálně postižené osoby nejsou schopné abstraktního myšlení, tudíž potřebují zejména konkrétní hmatatelné věci, protože jenom ty jim mohou pomoci vysvětlované téma pochopit. Katecheta by měl být schopný poskytovat předměty, které jsou dostupné pro všechny smysly. Důležitou roli má obeznamování mentálně postižených dětí s místy, liturgickými obřady a svátostmi, které jsou pro křesťany nezbytné. Pokud to zdravotní stav dítěte dovoluje, je třeba demonstrovat informace na skutečných předmětech jako jsou např., kostel, oltář, zpovědnice, písmo svaté, liturgické roucha, kalich atd.

Rozhodne-li se katecheta pro metodu obrazu tj. prohlížení si konkrétních „rekvizit“, je zapotřebí, aby dětem ponechal prostor, dovolil jim volně se procházet po kostele, chodit kolem oltáře, křtitelnice, či zpovědnice. V této metodě mohou být nápomocné, rovněž konkrétní příklady, které mentálně postižené osoby rády napodobují.

Oligokatecheze by se měla vztahovat na prožitky a zkušenosti z obecné katecheze, přičemž by neměla zapomínat na zdůraznění pozitivních vzorců z života mentálně postižených osob a evangelia. Tato forma katecheze pozitivním způsobem podněcuje k napodobování dobrého chování, a také nabádá

k ustanovení konkrétního jednání.⁴¹ Jucha a mnoho dalších autorů upozorňují, že katecheta si musí vybírat pouze ty úkony, na které katechizování, v našem případě zdravotně nemocní, lidově řečeno „mají“, zároveň je zapotřebí, aby se vyhýbal rozhodnutím, které přesahují reálné možnosti mentálně postižených osob. Vedení oligokatecheze tj. katecheze pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami vyžaduje od katechety náležitou přípravu doplněnou vhodnými didaktickými pomůckami. Pomůcky by měly být nápomocné k reálnému vyjádření konkrétního obsahu. Prezentované ilustrace by měly odrážet situaci rodinného života, života Církve, života Ježíše, taktéž by měly popisovat učení Ježíše.⁴²

⁴¹ Srov. MADEJ: op.cit., 266-267.

⁴² Srov. KAFTAN: op.cit., 10.

5.1 Obrazová – ilustrovaná metoda

Autorka Kaftan ve své studii stanoví jasné parametry, které mají být pro katechetu, který používá obrázkovou metodu, směrodatné. Prezentované obrázky by měly mít velký formát, neměly by být komplikované, aby si je katechizovaní mohli snadno spojit s probíraným tématem v katechezi. Podstatné na ilustraci má být provedení, které má podtrhovat tlustou čarou obrysy, kontury postav a předmětů bez dalších v tomto případě zbytečných podrobností, které by mohly odvádět pozornost katechizovaných dětí. Obrázky by měly být charakteristické pro svou čitelnost a barevnost.⁴³ Barvy je zapotřebí kombinovat tak, aby se vzájemně oddělovaly.

Je zapotřebí vyvarovat se pastelových barev, odstínů šedé, na druhou stranu ani přílišná barevnost obrázku není dobrá, neboť může dojít k tomu, že dítě nedokáže vnímat obrázek jako celek.

V této metodě může katecheta využít nejen samotné obrázky, ale také jiné obdobné formy obrázků, které jsou velmi účinné, zejména pokud jde o puzzle, obrázky s vyplňováním obrysů, obkreslování podle šablon, skládačky.⁴⁴

Kaftan ve své studii upozorňuje, že při práci touto metodou by se měl katecheta vyvarovat použití negativních obrazů a spojení souvisejících s posmrtným životem. Problém s uplatňováním této metody, tkví v použití symbolů, jelikož osvojení symbolů a její použití v praxi, skrze mentálně postižené, dosud není plně prozkoumané. Obrazová metoda má také své negativa, neboť, dosavadní zkoumání poukazují na to, že předávání obsahu skrze symboly prodlužuje a ztěžuje jejich přijetí. Osoby s mentálním postižením se nejdříve musí naučit samotný symbol a v pozdější fázi jeho smysl. Pokud se rozhodne katecheta pro uplatnění této metody měl by v ní setrvat, a to jak systematicky, tak skrze opakování symbolu. Ilustrace musí být charakteristické pro svou jednoduchost a podobnost k tomu, co symbolizují. Metoda pozorování, i když je zaměřená především na sdělení obsahu prostřednictvím obrazu, by neměla zcela stát pouze na obrazech.⁴⁵ Jucha ve své publikaci hovoří o tom, že mluvené slovo a obraz se musí vzájemně doplňovat. Měly by být používány harmonickým způsobem. Používané slova musí být náležitě zvolené, musí být jednoduché a srozumitelné pro mentálně postižené osoby. Vyloučená je jakákoliv abstrakce, tyto osoby mají jen malou šanci ji pochopit.

⁴³ KAFTAN: op.cit., 10.

⁴⁴ Srov. JUCHA: op.cit., 201-202.

⁴⁵ Srov. tamtéž 7.

Mluvené slovo by mělo objasňovat obraz, a obraz by měl být nápomocný při přijímání slov. Zapamatování obsahu z katecheze je pro mentálně postižené osoby přístupnější skrze spojení metody obrazové a verbální komunikace.⁴⁶

5.2 Aktivní metoda

Další metodou, kterou si na následujících řádcích představíme, je metoda aktivní – učení skrze zábavu. Tuto metodu speciální katecheze používá často a ráda. Postižené osoby potřebují stále nové podněty, jelikož se velmi rychle unavují a jejich koncentrace po chvíli soustředění stagnuje, nudí se a snadno odejdou od nedokončené práce. Je pro to nutné používat různé sdělovací formy. Je nezbytné během výuky uplatnit pohybovou, hudební, výtvarnou, ale i verbální komunikaci. Katecheze by měla být zpestřená konverzacemi, vyprávěním, zpěvem, výtvarnou a pohybovou činností, křížovkami, v neposlední řadě také modlitbou.⁴⁷ V aktivní metodě patří zvláštní místo různým hudebním formám. Zpívání pozitivně aktivizuje katechizované osoby, umožňuje vybudování komunity, a také skrze něj může člověk vyjádřit svoji radost. Spojení hudby a slova přináší bohatší výrazové formy, než samotné mluvené slovo. Vhodně zvolená náboženská píseň může poodhalit existenciální situaci člověka a nastínit tak problém, který se má vyřešit.⁴⁸ Díky rozvoji speciální pedagogiky, dnes již víme jaké aktivní metody mají mentálně postižené osoby nejraději. Bezpochyby mezi ty nejoblíbenější patří výše zmiňovaný zpěv. Tento poznatek by měl brát na vědomí každý katecheta, použití hudby či zpěvu, při každé katechezi by se mělo stát samozřejmostí, přesto že je tato činnost velmi obtížná pokud katechizované osoby trpí těžkou mentální retardací. Píseň může být použita jako modlitba, jako forma odpočinku v průběhu katecheze, uvedení k probíranému tématu katecheze nebo může sdělovat konkrétní obsah. Může vyjadřovat stejně dobře radost jako i smutek. Výhodou této aktivní činnosti je, že mnoho písní můžeme znázornit pomocí gest a pohybu.⁴⁹ Zmíněné formy výuky, které u zdravých dětí jsou používány ve smyslu odpočinku, odreažování a zábavy, znamenají u mentálně postižených osob způsob učení. Zábava u mentálně postižených osob tvoří součást učení. Hry přizpůsobené k obsahu katecheze vzbuzují u dětí emoce a následně jejich zvědavost, která vede k zájmu o probírané téma.

⁴⁶ Srov. JUCHA: op.cit., 203-204.

⁴⁷ Srov. tamtéž 204.

⁴⁸ Srov. DZIEKAŃSKI Stanisław: Miejsce metody w współczesnej katechezie, (in:) SŁOTWINSKA Helena: W poszukiwaniu nowych metod katechetycznych, Lublin: KUL, 2006, 35.

⁴⁹ Srov. JUCHA: op.cit., 204.

Zábava působí na děti velmi pozitivně a katechezi tak vnímají jako příjemné prožití. Má velmi pozitivní vliv na jejich motivaci a chuť účastnit se dalších katechetických setkání.⁵⁰

5.3 Metoda biblické didaktiky – bibliodrama

Tato metoda je poměrně nová, jde o moderní zpracování biblické didaktiky, jinými slovy jedná se o reflexivní druh hry s rozdělením rolí. Bibliodrama je kreativní metoda práce s biblickým textem – tzn., že pracuje s kreativními metodami. Důraz na kreativní, tvořivou, až hravou složku je v bibliodramatu velmi důležitý. Pokud je to možné, je přínosné v programu využít více typů kreativních metod, což umožní komunikovat s textem na více rovinách. Aktivita musí být vždy orientovaná na biblický text, přesto že techniky nejsou předem dané. V bibliodramatu metody a techniky nikdy neslouží samy sobě, nejsou samoučelné, ale váží se k biblickému textu a tématům s ním spojeným. Každá použitá technika má tedy jasně daný cíl, a to přiblížit účastníka blíže poselství biblického textu. U každé použité techniky jsou rozhodující dvě věci, a to z čeho vychází, jaké médium používá (výtvarná aktivita, práce s hlasem, s tělem, s představivostí, atd.) a k čemu směřuje, čeho s její pomocí chceme dosáhnout (uvolnění, zpřítomnění, navození atmosféry ve skupině, rozvolnění textu, proniknutí do struktury děje apod.).⁵¹ Přiblížení a osvojení konkrétního obsahu probíhá prostřednictvím zkušenosti. Uplatňováním této metody, děti získávají praktické znalosti, které mohou použít v životě. Tato metoda je zařazená do jedné z metod interpretace Písma svatého, nicméně výchozím bodem jsou zde životní problémy, které prožívají její účastníci. Metoda umožňuje mentálně postiženým osobám spontánním způsobem sžít se s biblickými postavami, popsány příběhy, a spojuje je s jejich vlastními zkušenostmi. Tím, že si děti hrají zároveň odpovídají na biblický text. Přičemž závěr hry tvoří reflexe, jejímž cílem je kritický pohled na jiné negativní interpretace zvolení té či jiné volby. Výtvarné metody jsou jedním ze způsobu jak přivést účastníky blíže k sobě a biblickému textu. Obraz v nejširším slova smyslu je komutačním prostředkem.

⁵⁰ Srov. MADEJ: op.cit., 274-275.

⁵¹ Srov. WINTEROVÁ, Zuzana: Bibliodrama (diplomová práce). Používané metody a techniky, <http://ktf.cuni.cz/~ryskova/Bibliodramaticka%20prace/Bibliodrama-diplomova%20prace%20Z.%20w..doc.>, Praha: KTF, 2008, 43- 51.

Pomocí obrazů a symbolů je možné sdělovat i takové věci skutečnosti, které není snadné, případně ani možné vyjádřit slovy, jde o „jedinečné sebevyjádření na základě neverbálních prostředků.“ Obrazy k člověku promlouvají způsobem, jakým to slova nedokážou. Při práci s mentálně postiženými dětmi je nejúčinnější používat výtvarné techniky mezi, které patří kreslení, malování, koláže, práce s hlinou, modelínou,⁵² práce s objekty a předměty v přírodě, pokud to dovoluje zdravotní stav katechizovaných. Možná je rovněž biblická práce se symboly, jelikož náboženské symboly mají schopnost spojovat něco z našeho nitra s vnějším světem. Symboly je lepší si ukázat než jen o nich mluvit. Při biblické práci se často používají k vytvoření středu, k uvedení témat. Mají sílu dané biblické téma zpřítomnit a prohloubit.⁵³ Práce se symboly, které v přeneseném smyslu zvýrazní a zviditelní určitý proces, téma nebo aspekt textu, se při oligokatechezi velmi osvědčila. To, co můžeme očima vidět a rukama uchopit, tomu také často hlouběji rozumíme. Mnozí lidé, zejména pak mentálně postižení, potřebují také názornost a nedokážou získat přístup k textu jen analytickou prací sním. Mezi tradiční, známé náboženské symboly, které se používají při biblické práci, které nám pomáhají získat přístup k poselství a jsou oblíbené při bohoslužbě a práci s Biblií, řadí Hechtová tyto:

- a) Kámen jako symbol viny/něčeho obtížného,
- b) Kříž jako symbol utrpení a smrti (Ježíšova smrt),
- c) Rostlina/kytice jako symbol živého růstu, rozvoje
- d) Kruh jako symbol dokonalosti, věrnosti, více znaku si uvedeme v praktické části této práce.

Důležitou roli hraje také barevnost symbolů, např. červená symbolizuje lásku, zelená naději, černá smrt, žlutá světlo, zlatá něco cenného nebo božského, modrá nebe a vodu atd. Při práci se symboly pomáhají také tvary typu, kruh/prsten, šíp, srdce atd.⁵⁴

Jestliže zvolíme tuto třetí možnost, měli by jsem bezpodmínečně začít s jednoduššími texty, abychom hned na začátku katechizované děti neodradili. Z dlouhodobého hlediska je tato metoda velmi plodná, přesto jako každá metoda i bibliodrama při oligokatechezi má své klady a zápory.

⁵² Srov. WINTEROVÁ: op.cit., 43-51.

⁵³ Srov. HECHTOVÁ Anneliese: Kreativní přístup k Biblii, Brno: Kartuziánské nakladatelství a České katolické biblické dílo, 2008, 94.

⁵⁴ Srov. tamtéž 99-100.

Nelze předem přesně určit, jak dlouho bude trvat, probíhá v různých intervalech a její tempo se velmi liší podle dané situace, která se odvíjí mimo jiné i od stupně těžkosti daného textu. Jako hlavní cíl této metody a úkol katechety by jsme mohli vidět aktivní zapojení žáků k identifikaci s biblickými postavami a aktivní účast při výuce.⁵⁵ Její další výhodou a největší předností je, že každá další setkání se buduje na předcházejícím, a ukazují se tak široké teologické souvislosti a motivy. Výše zmíněné metody nevyčerpávají možné metody, které během speciální katecheze lze využít. Jedná se pouze o krátký náčrt možných metod, na které můžeme v literatuře zabývající se touto tematikou, narazit nejčastěji. Ve skutečnosti je metod mnoho, závisí to pouze na kreativitě a možnostech katechety. Samotný katecheta může vytvořit různé metody, které využije během katecheze, zejména ty, které budou přizpůsobené psychofyzickým možnostem katechizovaných dětí. Jucha ve své publikaci upozorňuje, že při vlastní angažovanosti musí katecheta použít jen ty metody a pomůcky, které budou pro katechizované dostatečně srozumitelné a zapojí do aktivní činnosti všechny. Nesnadnou, přesto velmi důležitou úlohou katechety by se mělo stát, bystré pozorování, jak daná metoda na děti působí, jaké jsou jejich reakce. Činnost a pomůcky při oligokatechezi musí být vždy přizpůsobené reálným možnostem zdravotně nemocných a také jejich zájmům.⁵⁶ Přesto musíme mít na paměti slova, které nám předkládá „Všeobecné direktorium pro katechizaci“, když říká v čl.156: „Žádná metodologie jakkoliv vyzkoušená neosvobozuje katechetu od jeho vlastního poslání v každém úseku katechetického postupu. Charisma darované Duchem svatým, opravdová spiritualita a jasné svědectví života jsou duší každé metody a jedině vlastní lidské a křesťanské hodnoty zaručují správné užívání textů a jiných nástrojů k práci.“⁵⁷

⁵⁵ Srov. MADEJ: op. cit., 274- 275.

⁵⁶ Srov. MADEJ: op. cit., 204.

⁵⁷ Srov. Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechizaci, Praha: Sekretariát ČBK, 1998, 83.

6. Katecheze jako činnost uskutečňovaná vždy v určitém prostředí

Každý člověk se účastní života určeného sociálním prostředím, je na něm závislý a zároveň on sám je utváří. Toto prostředí je vytvářeno aktuálním uspořádáním vztahu v dané společnosti (lidmi, událostmi, věcmi, jevy), se kterými jednatel má bezprostřední spojitost, na které má vliv a ony působí na něho. Dochází k tomu díky interakcím přijímaným ve formě spolupráce, vzájemného ovlivňování se, vzájemné pomoci, rivality či soupeřivosti.⁵⁸

Prostředí určuje pro člověka pramen aktivních a tvůrčích podnětů, jakož i obecný kontext, ve kterém dochází ke specifickému chování. Jednou ze složek společenského prostředí je výchovně - vzdělávací prostředí, které tvoří jednotlivci, osoby které mají vliv na rozvoj psychiky a na utváření osobnosti dětí a mládeže. Jako hlavní a základní prostředí pro výchovu je rodina, ale také škola, farnost spolu s katechety. Právě tyto zmíněné skupiny lidí a prostředí hrají důležitou roli ve formování osobností dětí a mládeže. Víra, která je darem Krista a rozvíjí se skrze svátosti v církvi, není abstraktní skutečností, ale je vždy podmíněná vlivem různých faktorů a společenských skupin. Odpovědnost celé církve za katechezi, se zakládá na potřebě zapojení se a spolupráce různých sociálních prostředí, zvláště těch, které mají základní a nezbytný význam při rozvoji člověka: rodina, škola, církve.⁵⁹ Je tedy samozřejmé, že se katecheze nemůže uzavřít v jednom místě, protože se nedá realizovat pouze v prostředí školy nebo jiném vzdělávacím prostředí vyčerpávajícím způsobem. Neobejde se bez prostředí rodiny a farnosti. Potřeba úzké spolupráce rodiny, farnosti a školy, by mohla být realizovaná takovými úkoly, jak např.: poznání víry, výchova k liturgii, morální formace, učení k modlitbě, výchova k společenství.⁶⁰ Potřeba spolupráce prostředí: školy, farnosti a rodiny se zdá být samozřejmostí i bez nutnosti dalšího odůvodňování. Nicméně vzhledem k výjimečné situaci příjemce katecheze a jejích rodin, tuto problematiku si musíme představit podrobněji.

⁵⁸ Srov. SKORNY Zbigniew: *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1992, s.33.

⁵⁹ Srov. STALA Józef: *Dydaktyka Katechety cześć I. Praca zbiorowa*, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej – Biblos, 2004, 341.

⁶⁰ Srov. KICIŃSKI: *op. cit.* 34.

6.1 Role rodiny

Rodinu a její roli musíme chápat, jakožto základní vzdělávací komunitu. Neboť rodina je jednou ze základních sociálních skupin, jenž nejvšeobecněji známe už od pradávných časů. S pojmem rodina se setkáváme zároveň v hovorovém jazyce, v praxi společenského života člověka, tak i v různých oblastech vědy. Obvykle je rodina definována jako manželský pár mající děti. Nicméně nejde o vyčerpávající definici. V charakteristice, čím je vlastně rodina, se vyskytuje mnoho obtíží, jak psychologům, sociologům, pedagogům, tak kněžím a katechetům, tato krátká výše uvedená definice nestačí. Obtíže vyplývají ze skutečnosti, že vhodná definice, by měla obsahovat zároveň všechny formy rodinného života, charakteristické pro různé kultury, historické období, atd. Odborná literatura nám zpřístupňuje různé interpretace pojmu rodiny. Mezi mnohými definicemi obsaženými v sociologické literatuře, podstatné a důležité místo zaujímá definice J. Szczepeńského, který rodinu vnímá jako: malou skupinu původně složenou z osob, které spojuje manželský vztah a rodičovství, a také silné mezilidské pouto.⁶¹ Mluvíme zde o rodičovském vztahu v širokém slova smyslu, sociálně-právním významu tohoto termínu. Přestože literatura nám poskytuje různé definice rodiny, nicméně většina autorů zdůrazňuje skutečnost, že rodina představuje obecné a základní prostředí lidského života ovlivňující znatelný, ačkoli často nezamyšlený, vliv na jeho rozvoj. Uvažujeme-li o důležitosti rodinného prostředí nemůžeme opominout úlohu jakou má rodina plnit. Pravidelné plnění úloh v rodinném společenství je základem pro vznik rodinných vazeb, uspokojením potřeb členů rodiny, jakož i určení jejich místa v rodině a jiných společenských skupinách. Při studiu této problematiky se ukázalo, že sociologové často funkci rodiny dávají do tří základních úloh: prokreační, výchovné a ekonomické. Každá z těchto úloh zahrnuje podstatný úkol, který rozhoduje o významu rodiny, jak o jejích členech, tak o významu pro celé společenství. Je jasné, že v této práci nás nejvíce zajímá výchovná úloha rodiny, neboť výchovná funkce by měla být výsledkem souhrnu různorodých úkonů a úloh. Jejich cílem má být vytvoření rodinných optimálních podmínek pro správný průběh procesu socializace dítěte. Rodina je bezpochyby prvním participačním místem člověka. Od ní se začíná biografie člověka. V rodině člověk prožívá nejdůležitější období, ve kterém se utváří jeho osobnost, životní styl a celkový pohled na svět.

⁶¹ Srov. SZCZEPAŃSKI Jan: Podstawowe pojęcia socjologii, Warszawa: PWN, 1970, 70.

Život v rodině trvá dlouhé období, přičemž zdravotně nemocné osoby často zůstávají v kruhu nejbližších po celý svůj život. Zatímco zbývající prostředí jsou druhotné, přesto nejsou opominutelné, protože upevňují vliv rodiny, pozměňují ho, v některých případech zcela mění. Rodinný život a kontakt s citově blízkými osobami určuje také pramen a základ různorodých sociálních zkušeností a emocionálního prožitku. Z tohoto důvodu můžeme rodinu označit jako to emocionální společenství, jehož existenciálním základem je láska. Neboť zkušenost lásky je základem celého rodinného života. Mnoho sociologů se domnívá, že žádné jiné prostředí nemůže v tomto ohledu nahradit rodinu, a to z prostého důvodu, žádné prostředí nemůže uspokojit potřeby trvalé osobní citové vazby s jinými lidmi.⁶² Rodinu můžeme chápat také ve smyslu základní buňky společenského organismu, protože na její kvalitě záleží hodnota společnosti, a nejen osobní osud jednotlivce. Také proto dobrou rodinu nemůže nahradit žádná jiná instituce. Je třeba mít na paměti, že rodina vzhledem ke své výjimečné síle vzniklých rodinných vazeb může být prostředím, které dává pocit štěstí a rozdává lásku, taktéž ze stejného důvodu se může stát místem zvláště silných psychických traumat. V souvislosti s tím, rodinu považujeme za trvalou hodnotu, ale zároveň si musíme uvědomit, že se nejedná o hodnotu „hotovou“ nebo „danou“ spíše se jedná o „úkol“, který vyžaduje mnoho úsilí a snažení se ze strany jejích členů.

Po krátkém sociologickém výkladu, přejdeme k výkladu spolupráce katechety s rodinou. Neboť spolupráce prostředí je velmi důležitá, zejména pokud máme na mysli spolupráci katechety s rodinou katechizovaného, ta by měla být charakteristická velkým zájmem, srdečností a otevřeností katechety na problémy a otázky ze strany rodičů. Často se stává, že rodiče mentálně postižených dětí, s ohledem na výskyt jejich četných a různorodých deficitů, často také s obavami a odstupem přistupují k záležitostem, jako je náboženská výchova jejich nemocných dětí. Morante v jedné ze svých publikací píše, že katecheta by měl být schopný vytvořit takové podmínky, aby rodiče měli pocit, že své dítě doprovázejí na cestě náboženské výchovy.⁶³ Katecheta má nelehkou úlohu, uvědomit rodiče, že náboženství není výlučně intelektuální vědou, ale především se projevuje v životě a jednání člověka.

⁶² Srov. STALA: op.cit. 344.

⁶³ Srov. Don MORANTE Giuseppe: Una presenza-accanto, Orientamenti e indicazioni per la pastorale e la catechesi con persone in situazione di handicap in parrocchia, Roma: Catechesi e cultura oggi, 2001, 69.

Také proto je mentálně postižené dítě schopné podílet se na náboženském životě a výchově. Svou víru v Boha, tyto osoby vyjadřují především vztahem k ostatním lidem. V tomto smyslu chápána náboženská výchova je spojovaná s formováním postoje a sociálního chování, zaměřeného na dobro ostatních lidí, motivované láskou. Základem náboženské výchovy mentálně postiženého dítěte se má stát poctivost, která se pro něho stane podnětem k jednání, a také určí pramen chování, hledání, v neposlední řadě mu poslouží jako podnět v kontaktu s okolím. Skrze pocit srdečnosti a bezpečí ze strany lidí, kteří jsou v nejbližším kruhu s dítětem, má možnost učit se od nich intuitivní objevování víry prostřednictvím přívětivosti a lásky tohoto okolí. Nezbytnost spolupráce s rodiči mentálně postižených dětí, vyplývá z nutností pokračování, rozšiřování a zachovávání obsahu získaného během oligokatecheze. Je známo, že percepční možnosti těchto osob jsou velmi omezené, proto zapamatování si nových informací vyžaduje od nich nepřetržité opakování, procvičování a realizaci daného tématu různými způsoby.⁶⁴ Dalším prvkem spolupráce katechety s rodinou je usnadnění rodičům integraci jejich dítěte s církevním společenstvím. Umožníme-li dítěti podílet se na životě společenství, dáme mu tím šanci identifikovat se s věřícími osobami, a prostor k vyjádření jeho postoje a také samotnou náboženskou zkušenost. Velkou výzvou pro katechety je také potřeba podporovat rodiče v jejich úsilí k uvedení, jakož i udržení sakramentálního života jejich mentálně postiženého dítěte. Spolupráce s rodiči spočívá rovněž na vlídných kontaktech se samotnou farností.⁶⁵

6.2 Role farnosti

Je třeba vyhnout se riziku, neboť speciální katechezi hrozí nebezpečí, že bude odstrčená na okraj církevního společenství. Mentálně postiženým osobám je třeba nabídnout odpovídající, pro ně vhodnou katechezi, jak ve škole, tak ve farnosti. Farnost by měla být místem, ve kterém každá osoba s mentálním postižením najde pomoc při rozvoji svého duchovního života. Role farnosti by měla spočívat v pomoci rodičům, dostatečné informovanosti o možnostech speciální katecheze, přípravě na svátosti a pastorační péči o jejich mentálně postižené děti.

⁶⁴ Srov. KICIŇSKI: op. cit. 34 – 35.

⁶⁵ Srov. tamtéž 35.

Cílem farní oligokatecheze by se měla stát její realizace skrze různorodé úkoly, které se vzájemně doplňují. Je samozřejmostí, že při jejích realizaci se speciální katecheze inspiroje způsobem, kterým Ježíš formoval své učedníky: učil je o různých rozměrech Božího království, učil je modlit se, ukázal jim evangelijní postoje zapojil do svého poslání. O této nezanedbatelné roli farnosti, se zmiňuje také Jan Pavel II. v dokumentu *Catechesi tradendae*, když říká, že úkoly katecheze mají odpovídat výchově různých rozměru víry, jelikož katecheze je integrální formou křesťanství, týká se tedy všech prvků křesťanského života (CT 21).⁶⁶ Je samozřejmostí, že na základě své vnitřní dynamiky, víra vyžaduje, aby byla známá, celebrowaná, prožívaná a vyjádřená v modlitbě. Katecheze by měla zahrnovat, každý z výše uvedených rozměru. Avšak víra se má prožívat v křesťanském společenství. Kiciński ve své publikaci říká, „Katecheze má připravit k plné účasti na křesťanském životě. Mělo by se to projevovat také v zapojení mentálně postižených osob, v různých pobožnostech a také v jejich systematické účasti na svátostech.“⁶⁷ Křesťanský život lidí s mentálním postižením může být rozvíjen prostřednictvím skrze účast těchto osob a jejich rodin v pastorální péči věřících s mentálním postižením. Vidíme určitý pokrok, neboť v některých našich farnostech, již působí společenství s lidmi s mentálním postižením. Tyto farní skupiny za svůj hlavní cíl považují vést své členy k Bohu. Uvedené možnosti katecheze ve farnosti, nám ukazují bohatství a rozmanitost katechetické služby v církvi. Musíme si uvědomit, že na jedné straně katecheze v rodině a různých náboženských společenstvích by byla neúplná, na straně druhé i farnost by byla ochuzená, kdyby se vzdala této katechetické možnosti, zvláště pak oligokatecheze. Postup v společenském a eklesiálním podvědomí, jakož i nezpochybnitelný rozvoj speciální pedagogiky se přičinil k tomu, že rodina, škola, farnost a další formační místa, můžou poskytnout těm, kteří sebou nesou nějaké fyzické, duševní, psychické či jiné nedostatky, odpovídající katechezi, na kterou jako pokřtění mají právo. Je třeba, ze všech sil se snažit, aby se zabránilo riziku, že speciální katecheze bude odstrčená na okraj pastorační činnosti. Je velkou škodou, že teprve nedávno se začalo s výukou speciální katecheze, v seminářích a na teologických fakultách. Ještě větší ztrátou pak je fakt, že tato výuka probíhá na hrstce fakult, a učivo je v rozsahu, který nelze nazvat jinak než „symbolický“.

⁶⁶ Srov. JAN PAVEL II: Apoštolská exhortace *Catechesi tradendae*. Katecheze v církvi, Vatikán, 1979, čl. 21.

⁶⁷ Srov. KICIŃSKI Andrej: Katecheza przed I Komunia Świeta dziecka upośledzonego umyslowo. Studium przypadku, (in:) STALA Józef: *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie*, Kielce: Jedność, 2007, 245-264.

6.3 Role katechety

Velmi důležitou roli plní vychovatel, katecheta, a to v každém ohledu a v každé skupině. Katecheta plní roli, která je zapojená do vzdělávacího procesu. Je jasné, že úloha katechety pracujícího s mentálně postiženými osobami je specifická a diametrálně odlišná od úloh, které splňuje katecheta při práci s intelektuálně zdravými jedinci. Didakticko- vzdělávací vyučování ve speciální škole vyžaduje od speciálního katechety odpovídající přístup.

Jeho hlavním cílem se musí stát rozvoj víry v katechizovaném, bez rozdílu na jeho fyzický a psychický stav. Katecheta je osoba duchovní či laická, která ve jménu křesťanské církve vykonává křesťanské vzdělávání a vychovává ke křesťanskému životu.⁶⁸ Prožívá tak a hlásá zkušenost Evangelia uskutečňovaného v kostele.

Je účastníkem mise hlásání Evangelia skrze zangažovanost v katechezi. Katecheze probíhá na základě kanonické mise, a také díky odpovídající teologické, pedagogicko- didaktické, psychologické a duchovní přípravě. Specifičnost speciálního katechety se vyjadřuje především v jeho obětavosti ve vztahu k osobám se zvláštními potřebami.⁶⁹ Jak jsem se už na začátku zmiňovala, mluvíme-li o osobách se zvláštními potřebami máme na mysli zejména slepé, hluché, hluchoněmé, mentálně postižené, chronicky nemocné, osoby s pohybovým omezením, ale také osoby s poruchami učení, v jejichž případě dochází k disharmonii v rozvoji či osoby společensky nepřizpůsobivé.⁷⁰

Odvolaáme-li se na autory, kteří zpracovali parametry v oblasti speciální pedagogiky je třeba konstatovat, že katecheta by se měl vyjímat pro něj charakteristickou a výjimečnou úctou ve vztahu k osobám zdravotně postiženým a společensky nepřizpůsobivým. Můžeme podle vzoru Pańczyka tyto speciální parametry rozdělit do pěti principálních vlastnosti speciálního pedagoga. Nebezdůvodně tyto charakteristické vlastnosti by měl mít také každý katecheta zabývající se oligokatechezi.⁷¹ Za prvé tedy, vzhledem k dobru těchto osob je třeba, aby katecheta chápal jakou sociálně – společenskou hodnotu přináší jeho práce. Jeho přístup k práci se zdravotně nemocnými jedinci musí být charakteristický, mimořádný.

⁶⁸ Srov. KAFTAN: op.cit., 75.

⁶⁹ tamtéž 75.

⁷⁰ Srov. KICIŃSKI Andrzej: Poszukiwanie tożsamości katechety osób szczególnej troski, Katecheta 7/8, (2005) 10.

⁷¹ Srov. PAŃCZYK Jan: Kształcenie pedagogów specjalnych (in:) DYKCIK Władysław: Pedagogika specjalna, Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM w Poznaniu, 2002, 114-115.

V jeho pracovním nasazení by nemělo být místo na sentimentalitu, přecitlivělost ani na dojmavost, jeho práce musí mít racionální organizaci a jeho „péče“ se musí stále zdokonalovat. Za druhé, kromě pochopení důležitosti společenské hodnoty své práce, katecheta by měl být charakteristický pro svou důkladnost v rámci poznávání a badatelské činnosti, jelikož jen díky této vlastnosti bude schopen dobře pochopit problém individuality, což mu umožní obklopit velikou péčí a střízlivou starostlivostí každého jednoho katechizovaného. Jen tak se může správným způsobem zapojit do procesu rehabilitace a resocializace nemocných osob. Z čehož plyne, že speciální pedagog a katecheta by měl mít schopnost vcítění se do druhého a zároveň by měl mít zájem o výzkum dané problematiky, neboť jeho zvědavost mu pomůže jeho práci zdokonalovat. Jelikož didaktický proces lidí se speciálními edukačními potřebami je ojedinělý a nesmírně obtížný, měl by se katecheta cítit velmi zodpovědný za tento výchovně - vzdělávací proces. To je důvod, proč je tak vhodné, aby se vyznačoval pozitivní vlastností snadného navazování kontaktu s rozdílnými typy lidí.⁷² Pocit zodpovědnosti, a snadná komunikace s různými sociálními skupinami lidí, katechetu přimějí ke spolupráci s různými specialisty tj. lékaři, speciálními pedagogy, stejně tak i rodinou katechizovaného.

Kaftan ve svých přednáškách upozorňuje, že katecheta musí pochopit nutnou potřebu spolupráce, co víc musí být schopný tuto spolupráci dobře organizovat, aby vedla k tíženému výsledku. Za čtvrté v souvislosti s tím, že u osob se speciálními edukačními potřebami dochází často k absenci jakéhokoliv sebevědomí, katecheta musí být charakteristický pro svou mimořádnou důvěru a nezpochybnitelnou náklonnost k těmto lidem. Osobám se zdravotním postižením chybí víra ve vlastní síly a možnosti, často podléhají pocitu méněcennosti a frustraci. Výše zmíněné vlastnosti charakteru katechety, jsou zapotřebí, aby byl schopný zajistit si dobré výsledky práce, zejména při boji s frustrací u daných jedinců, a následně při odhalování pocitu jejich vlastní hodnoty a důstojnosti. Lipowski jasně říká: „jedná se o nezbytnou formu chování, každého speciálního katechety“.⁷³

⁷² Srov. SOSNA Krzysztof: Katechetyka specjalna w służbie wychowania resocjalizacyjnego (in): KICIŃSKI Andrzej: Katecheza osób szczególnej troski, Kraków: WAM, 2008, 147.

⁷³ Srov. KICIŃSKI Andrzej: Katecheta specjalny (in:) Katecheza specjalna dzisiaj, Kraków: WAM, 2008, 39-40.

Jako velmi důležitá se jeví i pátá vlastnost, kterou by se měla vyznačovat každá osoba pracující v tomto prostředí. Její primární vlastnosti by měla být optimistická povaha, nemělo by ji jen tak něco odradit, a to i v případě, že úspěch její práce je v nedohlednu nebo na něj musí nesmírně dlouho čekat. Mluví o ojedinelém optimismu, který nezávisí na dané skupině, se kterou zrovna katecheta pracuje.

Jen tak lze předejít znechucení, a to zejména v těch případech kdy se na efekt práce čeká velmi dlouho. Na tento speciální optimismus je zapotřebí klást zvláštní důraz, jelikož práce s těmito lidmi je nesmírně obtížná.⁷⁴ Mnoho speciálních pedagogů se domnívá, že vychovatel, který prezentuje správný profesionální postup, a to nejen ve vztahu k mentálně postiženým osobám, je odborník, který zná, respektuje a uskutečňuje ve své práci principy ortodidaktiky.⁷⁵ Rozhodne-li se člověk pro tuto náročnou práci s lidmi mentálně postiženými, je důležité, aby věřil, že tato práce má smysl, význam a věřil v její úspěch. Zejména s ohledem na práci katechetů. Při hledání specifik u speciálního katechety, je zapotřebí upoutat pozornost na to, že kvalita procesu vzdělávání závisí nejen na tom, jak a s čím se dítětem pracuje, ale i od toho, kdo s ním pracuje.⁷⁶ Budeme-li vycházet ze speciální pedagogiky musíme si uvědomit, že katecheta stejně jako speciální pedagog, by měl být připravený na to, že se nemá zaměřovat na nedostatky, mentální postižení ani na celkový zdravotní stav svého svěřence, ale na jeho pozitiva. Neboť svůj postoj vůči katechizovanému musí založit na respektování hodnoty každého člověka. Což jasně vyjadřuje prostou tezi Grzegorzewska: „Není „mrzák“, je člověk.“⁷⁷ Avšak na toto téma v rámci praxe neexistuje žádný širší výzkum, kdo ve skutečnosti jsou a jací jsou speciální katecheti. Víme jen, že existuje hrstka lidí, kteří se rozhodli pro tuto náročnou, samaritánskou práci a pomáhají k růstu ve víře osobám potřebným, čerpajíc inspiraci a potřebnou sílu z Evangelia. K dispozici je rovněž několik dokumentů, odborných publikací, které se věnují pravidlům práci s mentálně postiženými osobami, které ale nejsou plně využité v praxi, jelikož je nemá kdo realizovat.

⁷⁴ Srov. SOSNA: op.cit., 154.

⁷⁵ Srov. KAFTAN: op.cit., 76.

⁷⁶ Srov. tamtéž, 77.

⁷⁷ Srov. KICIŃSKI: op.cit., 52-54.

Mnoho už bylo řečeno, jaké by měl či neměl mít katecheta vlastnosti, ale nesmíme opominout ještě jeden prostý fakt, přesto velmi důležitý, že katecheta by měl být člověkem víry, který víru bere jako cestu svého života, protože pouze s takovým to životním postojem bude schopen ukázat smysl víry i ostatním lidem a zvláště těm, kteří s tím mají obtíže vzhledem ke své životní situaci, kterou si sami nezvolili. Musíme přijímat tyto osoby jako dar pro Církev, jako její mimořádnou součást. V tomto smyslu, je třeba brát tyto osoby jako přítomnost Boha i v těch nejmenších. (Proto je důležité, aby resocializačním vzdělávání byl dán také náboženský rozměr.)⁷⁸ Katechezi chápeme jako spojovací článek mezi evangelizací a parenezi, mezi zvěstováním víry ve zmrtvýchvstalého Krista a osvojováním si zásad života, které odpovídají této víře.⁷⁹

⁷⁸ Srov. SOSNA: op.cit., 154.

⁷⁹ Srov. KOHUT Vojtěch: „Žijeme-li v duchu, duchem se nechme vést.“ (Gal 5,25) Evangelizace – Katecheze- Pareneze, (in:) DŘÍMAL Ludvík a spol., O Katechezi. Studie DTI HK, Ústí nad Orlicí: Ořtis pro Biskupství královéhradecké – Diecézní teologický institut, 2009, 97.

7. Praktická část

Na začátku praktické části, si odpovíme na otázky související s realizací programu – metodických pokynů. Neboť schopnosti žáků, kteří vstupují do kruhu katechizovaných, se mohou ukázat zásadně rozlišné, zejména na začátku jejich vzdělávání. Tyto rozdíly jsou podmíněné, jak stupněm postižení, tak vědomostmi katechizovaných.

Ve skupině katechizovaných, jsem se setkala s žáky, kteří neovládali expresivní složku řeči. Jiní naopak měli problémy s pochopením i zdánlivě jednoduchých pokynů.

Z hlediska grafomotoriky, ve skupině byli také žáci, jejichž kresby na konkrétní téma, znázorňovaly pouze nekonkrétní tvary.

Při hodinách oligokatecheze jsem se řídila doporučeními, z příručky pro učitele a rodiče s názvem: „Dovolte dětem přicházet ke mně“ od Boženy Janosz.⁸⁰

Autorka velmi jednoduchým, přesto účinným způsobem prezentuje konkrétní postupy při katechezi mentálně postižených dětí. Dále upozorňuje na možné komplikace, nabízí také výklad možných příčin, toho, či onoho chování. Janosz upozorňuje na to, že na prvních setkáních se žáci teprve učí, jak „být spolu“, učí se také určité formy soužití a spolupráce ve skupině. Právě proto,

na těchto katechetických setkáních, by žáci měli být obklopeni laskavostí a srdečností.

Autorka doporučuje rovněž, že při navazování prvních kontaktů je vhodné využít hudbu, na kterou totiž mentálně postižení velmi dobře reagují. Hudba v nich vyvolává příjemné pocity, a tak její využití během celého procesu katechizace, je více než žádoucí, její pozitivní vliv je znatelný. Hudba slouží jako jeden ze způsobů aktivní stimulace žáka a to i žáka s těžkou mentální retardací. Poruchy v mentálním rozvoji se vážou v menším nebo větším stupni na nepravidelnosti v oblasti smyslově - pohybové. Hlavními příznaky těchto poruch jsou:

- a) nepřesné a zpomalené přijímání zrakových, sluchových a dalších dojmů;
- b) porucha autoorientace (neboli orientace ve schématu vlastního těla);
- c) porucha prostorové orientace
(neboli umístění předmětu v prostoru např. dole, na hoře);
- d) porucha koordinace zrakově – pohybové;

⁸⁰ Srov. JANOSZ Božena: *Pozwólcie dzieciom przyjsć do mnie. Poradnik dla nauczycieli i rodziców*, Tarnów: Biblos, 2008, 156.

V rámci praxe jsem se setkala s žákem, který trpěl poruchou zrakově - pohybové koordinace. Zdravý jedinec je schopen koordinovat zrak a pohyb, neboť jej dokáže vykonat harmonickým pohybem oční bulvy s pohyby celého těla nebo některé z jeho části (rukou, nohou).

Žák trpící touto poruchou není schopný se například samostatně obléct, a tak je jasné, že veškeré pracovní úkoly prováděl velmi neobratně, nebo je nebyl schopen vykonat vůbec (co se týče např. malování, používání nůžek), proto bylo zapotřebí mu stále pomáhat a povzbuzovat ho v této činnosti. Laskavost a trpělivost přinesla pozitivní odezvu ze strany žáka, s chutí se zapojil do rozeznávání dobrých a zlých skutku, vedl si velmi dobře, při čemž ke konci katecheze dokázal již samostatně přiřadit a nalepit obrázky k veselému a smutnému andělovi. Při každé katechezi jsme se snažila řídit metodickými pokyny a zařadit v průběhu hodiny také krátkou hudební aktivitu. Neboť, jak už jsem psala, je dokázané, že hudba povzbuzuje žáky k větší a otevřenější aktivitě. Vytvářela jsem proto příležitosti ke zpívání křesťanských písní, během každého setkání. Při hudebních aktivitách jsem se snažila vést žáky k tomu, aby se jejich pohyb ztotožňoval s hudbou. Žáci měli často tendenci k mimovolným pohybům, na které museli vynaložit hodně úsilí. Bylo by však nesprávné, kdyby forma zvítězila nad obsahem, a tak je rovněž důležité žákům vyjasnit smysl písně. Pozitivní význam hudby při oligokatechezi je nezpochybnitelný, mnoho katechetu se shoduje, že hudba často hraje klíčovou roli při navazování kontaktu s mentálně postiženými dětmi.

Hlavním cílem katecheze je především přiblížit mentálně postiženým žákům - Boha, úkolem katechety je, aby o Něm učil a ukázal dětem, jak s ním mohou navázat osobní kontakt. Každý katecheta po prvních setkáních pochopí, že musí v dítěti odbourat bariéry, aby katecheze přinášela pozitivní výsledky. Nejčastěji se u mentálně postižených žáků setkáme se strachem, úzkostí, nedůvěrou, oslabením pocitu bezpečí. Tyto bariéry není snadné překonat, proto je důležité, aby katecheze byla dlouhodobě vedená jedním člověkem, který v dětech probudí pocit bezpečí.

V praktické části oligokatecheze jsem se zaměřila na výuku žáků základní školy speciální s mentálním postižením středního a těžkého stupně, a žáků s kombinovaným postižením.

Ve skupině byly žáci z 1. až 3. ročníku. Proto jsem musela této skutečnosti hodiny katecheze přizpůsobit.

1. ročník

Žáci ve věku 6-7let, jsou schopni vnímat základní pojmy víry. Výuka katecheze začíná výkladem a přiblížením základních křesťanských pojmů, tj.: „Bůh“, „Ježíš“, Ježíšova

matka-„Marie“, „Bůh miluje děti“, „Zavedením pojmů jako jsou: přijetí pozice v kleče, složení rukou, umět udělat znamení kříže. Ozřejmuje se dětem fakt, že kostel je domem Pána Ježíše. On tam čeká na každého z nás. Je smutný, když Ho nikdo nenavštěvuje.

2. ročník

U žáků v dalším ročníku, které trpí střední mentální retardací, katecheze probíhá za účelem opakování a zachovávání nabytých informací z prvního roku výuky. Katecheta musí usilovat o osobní vztah dítěte s Bohem. Boha představujeme jako osobu reálnou a konkrétní. Seznamuje žáky se slovy: „Bůh Otec“, „Ježíš Syn“, „Duch svatý“. Zdůrazňuje se pojem „spolu“. Mluví se o Bohu jako o významné osobě, která vidí, slyší a především nás velmi miluje. Utváří se pocit nutnosti omluvy za špatné skutky, a pocit o snahu napravit špatné chování. Klade se důraz na zesílení rodinných vazeb dítěte. Jedná se o lásku dětí k rodičům. Sděluje se žákům, že Bůh je dobrý. On všechny má rád. Všichni jsme dětmi Božími. Mluvíme-li s Bohem, znamená to, že se modlíme, v té době je Bůh s námi. Modlíme se, když zpíváme křesťanské písničky, a také když pomáháme druhým.

3. ročník

Systematický a intenzivním způsobem se opakuje obsah z předchozích let. Rozšiřuje se obsah témat, které se věnují modlitbě. Vysvětluje se nezbytnost modlitby, jak ve chvíli když jsme veselí a je nám dobře, tak v momentě, když je někomu smutno a špatně. Podněcuje se svědomí, chápané jako hlas Boží v lidské srdci.

Učíme žáky, aby uměli děkovat Bohu a uměli se Mu omluvit. Objasňujeme: co znamená modlitba. Vysvětluje se žákům, kdy a kde se můžou modlit. Zvláště pak, se jim zdůrazňuje, jak důležitá je individuální modlitba. Dochází k přenesení bodu obtížnosti ze společné modlitby na modlitbu jednotlivce. Seznamujeme žáky s pojmem „kostel“, chápaný dvěma způsoby, jako svaté místo, kde žije a čeká na lidi Bůh, a zároveň jako společenství založené skrze Ježíše. Mluvíme-li o modlitbě, musíme mít na paměti především učení dítěte, toho co je nejpodstatnější, to je vytvoření osobního kontaktu z Bohem, který nás velmi miluje.

Neočekáváme od žáků, že budou schopni vyjádřit slovně to, o čem přemýšlejí. Mentálně postižení žáci nedokážou zpracovat a následovně objasnit svoje myšlenky, jednak tento fakt, že neumí předat dál to, co si myslí, neznamená, že se nesnaží o navázání takového kontaktu. Povinnosti katechety je, udělat proto vše, co je v jeho silách, aby tento kontakt dětem usnadnil.

Zbytek s velkou pokorou ponecháme na Pánu Bohu. V počátečním období katecheze, žáci nejsou schopní zapamatovat si a přijmout za vlastní přednášené modlitby. Musíme tedy začít od poděkování, omluvení a proseb vlastními slovy. Je dobře, aby se naučili mluvit s Bohem o tom, co je jim velmi blízké, např.: rodiče, sourozenci, rodina, kamarádí, zábava.

Katecheze mentálně postižených osob v praxi

A. Obrazová a Aktivní metoda v praxi

7.1 Téma: Co znamená „dobře“? Co znamená „špatně“?

Návrh pro 1.-3.třídu

podle JANOSZ Boženy: „Pozwólcie dzieciom przyjsć do mnie“.

Učební pomůcky:

1. Obrázky ilustrující dobré a špatné chování;
2. Obrázek veselého a smutného andělíčka;
3. Hry např. Cestička do nebe;
4. Poslech písně např.: „Když se ráno probouzím, andělé nade mnou bdí, můj Pane“;
5. Bubny, zvonky, dřevěné paličky, dostatečném množství pro každé dítě;

Obecný cíl:

Naučit se rozlišovat dobré od špatného.

Jednotlivý (individuální) cíl:

Katechizovaný dokáže rozlišit (nebo pojmenovat na základě obrázku) dobrý a špatný skutek.

Forma: jednotlivě, kolektiv

Katecheta pozdraví děti.

Děti se posadí na svá místa.

Několika slovy vysvětlí dětem, o čem si budou na dnešní katechizaci povídat. Je důležité pamatovat na to, že i dítě s hlubokou mentální retardací je schopné pochopit jisté texty a jejich obsah. Avšak texty musí být poskytnuté ve formě konkrétního příkladů, poněvadž máme do činění s porozuměním „skrze použití“ (užitek). Tyto děti mají velkou poruchu v oblasti myšlení a logického uvažování. Z toho důvodu je lepší použít konkrétní ilustrované příklady, obrázky, které by dětem byly blízké. Není tomu jinak ani při tématu dobra a zla.

Milé děti, nyní se postavte. Přivítáme se s Panem Ježíšem.

On je teď tady s námi. Nevidíme Pana Ježíše, ale vidíme jeho znamení – kříž.

Děti, které dokážou vstanou, složí ruce, udělají znamení kříže: Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého, Amen. Prosíme Pana Ježíše: Pane Ježíši, buď vždy s námi, protože my Tě milujeme.

Pomalou a zřetelně všechny děti opakují slova za katechetou.

Možná, že ne všechny děti budou umět vyslovit tato slova. Některé z dětí je řeknou „po svém“. To stejné se může stát při dovednosti děláním znamení kříže na samém sobě. Je důležité, aby se katecheta snažil povzbuzovat děti k napodobování sebe při této činnosti.

Podívejte děti, mám tu několik obrázků. Co dělá holčička na tomto obrázku?

Myje nádobí. A tady ta stejná holčička trhá plevel s maminkou.



obr.1

Děti dostanou několik obrázků s dobrými a špatnými skutky a zkusí je sami přiřadit, kde obrázek patří, jestli k veselému nebo smutnému andělovi.



obr.2

Když děti rozdělí obrázky, je dobré zahrát si hru, v našem případě to bude Cesta do nebe, kde snadno můžeme navázat na naše téma o dobru a zlu. Skrze tuto jednoduchou aktivitu si můžou děti uvědomit další dobré a špatné skutky.



obr.3

Teď prosím staňte budeme si hrát. Katecheta pustí písničku např. Když se ráno probouzím, andělé nade mnou bdí, můj Pane. Písnička je zvolena tak, aby šla názorně ukázat. Katecheta zpívá písničku a názorně ukazuje o čem zpívá, skrze pohyby, povzbuzuje děti, aby ho napodobovaly. Po zábavě děti sedají zpátky na svá místa. Milované děti. Pan Bůh chce, abychom byli dobří. Pan Ježíš, když žil na zemi (v našem světě), vždy se choval dobře, pomáhal lidem, uzdravoval je, mluvil o Bohu. Pan Ježíš chce, aby se všechny Jeho děti, chovaly dobře. Když se chováme dobře, Bůh je šťastný, když děláme zlé věci, Bůh je velmi smutný.

Nyní katecheta ukáže dětem několik obrázků a povzbuzuje je k tomu, aby se k nim vyjádřili. Podívejte se děti, koho vidíte na tom obrázku. Je to dívka. Co dělá? Pomáhá mamince vařit. Co si myslíte, jestli ta holčička jedná dobře? Na obrázku vidíte také andělíčka.



obr.4

Každý člověk má svého anděla. Dobrý Bůh, každému z nás dává anděla, aby nám pomáhal být dobrými. Podívejte se holčička je hodná pomáhá mamince. A teď je její anděl veselý nebo smutný? Veselý, protože se raduje, společně s Panem Ježíšem, když se holčička chová dobře. A tady na tom obrázku si všechny děti hrají s míčem. Je to v pořádku, že si všichni hrají společně? – Ano, ony si hezky hrají. Pan Ježíš a andělíčka těch dětí jsou určitě velmi šťastní.

Podívejte se, zde máme další obrázek. Tady si taky hrají děti, ale jeden z chlapců bere svému kamarádovi míč. Jak se ten chlapec chová? Máte pravdu, jeho chování je špatné, jeho andělíček je smutný. Panu Ježíši je to také líto.

Obrázků máme připravených více, ukazujeme na příkladech, co je dobré a co zlé, děti si samy vyzkouší seřadit obrázky.

Poté katecheta vybízí děti ke společné zábavě. Nejdříve pustí písničku, děti poslouchají, poté může rozdat dětem jednoduché hudební nástroje např. dřevěné palečky, bubny, zvonky. V řadě již po druhé vytvoříme (tvoříme) melodii, děti stojí, napodobují zvuky, vyťukávají rytmus písničky. Po skončení zábavy, děti odloží hudební nástroje na dohodnuté místo.

Katecheta rozloží na stole několik situačních obrázků (jiných než předtím), vedle jsou položené kresby veselého a smutného anděla. Katecheta ukazuje obrázek. Úkolem vyvolaného dítěte je určit druh chování dítěte nebo dospělé osoby na obrázku. Dítě má říct, zda ten někdo, na kterého se dívá na obrázku jedná dobře nebo špatně. Jestli se chová dobře dítě bere do ruky kresbu se smějícím se andělkem, jestli se chová špatně rozhodne se pro plačícího andělíčka. Musíme mít vždy na paměti, aby každé dítě mělo možnost k samostatnému vyjádření.

Když děti posbírají všechny obrázky, shrneme obsah katecheze v několika větách, při čemž zdůrazníme, že dobré chování se Bohu líbí, naproti tomu ze špatného chování je Bůh smutný.

Potom katecheta pozve děti k společnému rozloučení s Panem Ježíšem, skrze povstání, složení rukou a krátkou modlitbu např.: Pane Ježíši buď stále s námi, protože Tě velmi milujeme. Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.

Katecheta na sobě dělá znamení kříže a děti se ho snaží napodobit.

7.2 Téma: Bůh, který mě má rád, mi říká, jak se chovám, dobře nebo špatně

Návrh pro 1.-3.třidu

Podle JANOSZ Boženy: „Pozwólcie dzieciom przyjsć do mnie“.

Učební pomůcky:

1. Obrázek srdce znázorňující stav milosti posvěčující a stav hříchů.
2. Obrázek s Ježíšem veselým a smutným.
3. Poslech písně např. „Lásku svojí dáváš nám“, „Děkuj Bohu rád Tě má“

Obecný cíl:

Vnímavost dětí na Boží hlas, v jejich srdcích neboli svědomí, které nám našeptává, co je dobré a co špatné v našem jednání.

Individuální cíle:

- a) Naučit rozlišovat mezi dobrým a zlým chováním.
- b) Katechizovaný určí (nebo názve na základě obrázku) dobré a špatné skutky.
- c) Ozřejmit žákům fakt, že Pan Ježíš je Bůh, a Marie jeho Matka, se vždy chovali dobře.

Forma: jednotlivě, kolektiv

Privítání a společná modlitba např.: Pane Ježíši, já vím, že mě máš velmi rád. Také Tě mám velmi rád. Chtěl/a bych Ti vždy dělat radost svým chováním. Řekni mi, jak se mám chovat, abych Tě nezarmoutil. Amen.

Milé děti, na poslední katechezi jsme mluvili o tom, co znamená dobře a co znamená zlé.

Dnes, drahé děti, Vám povím, jakým způsobem nám Pan Ježíš říká, co je dobré a co špatné. Od minulé katecheze víte, že každý člověk má svého anděla strážného, který se o něj stará, chrání ho a pomáhá mu být dobrým. Andělíček pláče, když děláme něco zlého, je z nás smutný i Bůh. Má radost, když se chováme dobře tj., když pomáháme mamince, tatínkovi, kamarádům. Pan Ježíš a jeho matka Marie, se vždy chovali dobře. Ježíš ani Marie, nikdy neudělali nic špatného. Vždy jednali spravedlivě. Je Bohem, proto vždy věděl, co je dobré a co špatné. Marie, Jeho maminka, byla plná milosti, cíl její srdce bylo takové, jak na obrázku, který tady vidíte. Ona byla a jediným člověkem, který nikdy neudělal žádný hřích. Ona vždy naslouchala Božímu hlasu ve svém srdci. Nám také, milé děti, „něco“ napovídá, jestli naše chování v danou chvíli je dobré nebo špatné. To „něco“ je hlas Boží v našem srdíčku.

Jestli se nám náhodou přihodí udělat něco špatného, okamžitě odprosíme Pána Boha, On nám vždy odpustí.

Milé děti, nyní se postavte vedle mě a poslouchejme společně píseň, která je prosbou o to, aby nám Pán Bůh odpustil naše špatné chování (píseň podle mínění katechety).

Podívejte se mám tady obrázky, které představují různé chování dětí. Tady mám nakreslený obličej Pana Ježíše, jeden je veselý, druhý je smutný (na tomto místě katecheta ukazuje vybrané obrázky). Co si myslíte, pokud tato dívka pomáhá mamince s mytím nádobí, je Pán Ježíš v jejím srdíčku veselý nebo smutný? A tady, když se tahá za vlasy s kamarádkou, je Pán Ježíš v jejím srdci veselý nebo smutný? (katecheta může použít stejné obrázky z minulé katecheze, v rámci trvalého uchovávání nabytých informací v podvědomí žáků). Čekáme na samostatné odpovědi žáků.

Děti, na začátku jsme mluvili o tom, že Pán Ježíš se vždy choval dobře, taky tehdy, když byl ještě malý chlapec a bydlel se svoji maminkou Marií a svým ochráncem Josefem v Nazaretu. Svatý Josef byl tesařem – vyráběl nábytek, maminka Ježíše se starala o domácnost, šila, vařila, uklízela.

Zde je prostor pro uplatnění aktivní metody – v tomto bodě musíme žákům nabídnout nějakou aktivitu, abychom uspokojili jejich potřebu pohybu. Autorka Janosz ve své publikaci navrhuje hru s ukazováním.

Milé děti, nyní si taky budeme hrát.

Vhodná je třeba píseň s ukazováním, podle textu např.:

*„ Když Pán Ježíš byl maličký, nikdy nezahálel
S mamkou svoji a s Josefem pořad rád pracoval.
Tady hobloval, tam řezal, tady stácel vlnu.
Nosil vodu, sekal dříví a hřebíky přibíjel“.*

Když se žáci ztiší, ještě jednou jim připomeneme pravdu, že Pán Ježíš promlouvá, v každém lidském srdci. Upozorňuje nás na to, co je dobré a co zlé.

Žáky na závěr našeho setkání, poprosíme ještě jednou Pana Ježíše: Pane Ježíši, já vím,...(opakujeme modlitbu, která zazněla na začátku katecheze).

7.3 Téma: Pan Ježíš, když byl dítětem, stejně jako já, se vychovával v rodině.

Návrh pro 1.-3.třídu

Podle JANOSZ Boženy: „Pozwólcie dzieciom przyjsć do mnie“.

Učební pomůcky:

1. Katecheta vybere vhodnou písničku
2. Ilustrace. a) Pán Ježíš v jesličkách
 - b) Pán Ježíš ve škole mezi dětmi
 - c) Pán Ježíš pomáhá svoji mamince
 - d) Pán Ježíš pomáhá v práci Josefovi

Obecný cíl:

Učení vhodných postojů a chování v rodině.

Individuální cíle:

Katechizovaní žáci si upevňují nabyté vědomosti z předešlých setkání. Ukážou na obrázku nebo zkusí zformulovat krátkou odpověď na téma dobrého a špatného chování malého Ježíše,

(např., kdy pomáhal při práci svatému Josefovi nebo své Matce).

Forma: jednotlivec, kolektiv

Katecheta se pozdraví s dětmi.

Společně přivítají Pana Ježíše.

Vstupní konverzace s žáky navazuje na skutečnost, že děti ze školy přijdou domů, kde žijí se svými rodiči, sourozenci někdy i prarodiči v jedné rodině.

Pán Ježíš, stejně jako každý z Vás děti, když byl malý chlapec vyrůstal v rodině.

Děti, kdo z vás si pamatuje, kde se narodil Pán Ježíš?

Ve stájí, ano ve stájí v Betlémě. Potom, malý Pán Ježíš se svojí maminkou Marií a ochráncem Josefem začali bydlet ve městě Nazaret.

Pán Ježíš, stejně jako vy děti, chodil do školy. Stejně jako vy, pomáhal svojí mamince a Josefovi s domácími pracemi.

Po úvodním rozhovoru s žáky, je vhodné jim nabídnout zábavu, ve které uplatní aktivní metodu.

Pamatujete si na naši hru? Připomeňme si ji společně. Katecheta recituje modlitbu a názorně ji ukazuje. Žáci napodobují katechetu:

Je vhodné použít píseň, nebo báseň z předešlých setkání, v našem případě to byla píseň: „*Když Pán Ježíš byl maličký, nikdy nezahálel ...*“

Tuto aktivitu lze opakovat, u žáků je velmi oblíbená.

Poté se všichni posadí. Katecheta teď ukazuje jednotlivé obrázky, přičemž pobízí žáky k samostatnému vyjadřování se. Žáci nejčastěji odpovídají takto:

1. Pán Ježíš v jesličkách
2. Pán Ježíš ve škole mezi jinými dětmi
3. Pán Ježíš pomáhá mámě.
- 4.. Pán Ježíš pomáhá při práci Josefovi.

V další části katecheze, děti stojí v uvolněné skupince kolem katechety, který navrhne svým svěřencům poslech písně., např. „*Pán Ježíš měl také maminku*“. Můžeme také zapojit žáky

do společného tleskání, volného pohybu. Po skončení zábavy, si žáci sedají, odpočívají, a když se ztiší, katecheta se zeptá, jestli si pamatují, o čem dnes mluvili (je třeba, dát žákům možnost samostatného vyjádření se, přestože jejich odpovědi jsou nejčastěji formou jednoho-nebo dvou slov. Důležité je, že tímto způsobem jim dovolíme zaktivizovat se).

Když žáci dokončí své výpovědi, katecheta by měl ještě jednou shrnout ve dvou, třech větách, o čem byla dnešní katecheze, např.: Dnes jsme mluvili o tom, že Pán Ježíš, stejně jako my všichni, vyrůstal v rodině, chodil do školy, pomáhal své mamince a Josefovi. Určitě byl velmi poslušný a hodný. Aby Pán Ježíš nebyl smutný, proto se všechny děti vynasnaží být hodné.

Nyní se postavíme, a pomodlíme k Ježíši, řekneme Mu: Pane Ježíši, velmi Tě milujeme. Amen. Milé děti, slovo „Amen“ znamená „tak se staň“.

Na konci našeho setkání slíbíme Panu Ježíši, že budeme chovat jak?-slušně a dobře.

B. Metoda biblické didaktiky – bibliodrama v praxi

7.4 Téma: Anděl strážný

Návrh pro 1.-3.třídu

Podle KAFTAN Iwony (http://archidiecezja.lodz.pl/~katechein/aniol_stroz.doc)

Učební pomůcky:

1. Písmo svaté: Ex 23, 20; Ž 91, 11; Mt 18, 10
2. Obrázky a figurky ilustrující anděla;
3. Zhotovení anděla podle připravené šablony.
4. Poslech písně např.:“Když se ráno probouzím, andělé nade mnou bdí, můj Pane“;
5. Bubny, zvonky, dřevěné paličky, v dostatečném množství pro každé dítě;
6. Různé masky, andělíčka, pastýřů, oveček (dostatek převleků pro všechny děti);

Obecný cíl:

Význam andělů v našem životě.

Individuální cíle:

Katechizovaní žáci dokážou popsat, co dělá anděl. Vytvoří si svého anděla podle šablony, díky vlastnoručně zhotovené ilustraci si toto téma jasněji zapamatují. Pro ještě větší úspěch je vhodné použít metodu bibliodrama, díky hranému textu a silným emočním zážitkům, v dětech dlouho přetrvá příjemný pocit. Několik žáků, bude schopných modlit ke svému strážnému andělovi.

Tato hodina katecheze vycházela z metody - praktické činnosti, opírala se o mluvené slovo. Díky zájmu dětí o toto téma, jsme byli schopni zařadit do výuky také metodu biblické didaktiky – bibliodrama.

Hlavním cílem a zároveň **vzdělávacím cílem** této katecheze se tedy stalo formování postoje dětí k modlitbě - ke svému strážnému Andělovi.

Díky uplatnění metodě bibliodramatu jsme mohli od katechizovaných dětí získat vyjádření na téma Anděl. Jak jsme se už výše zmiňovali tyto výpovědi jsou velmi stručné, jedná se o jedno dva slova. Žákům jsme chtěli usnadnit jejich vyjadřování, takže na toto téma mohli hovořit prostřednictvím připravených ilustrací znázorňujících, jak Anděl strážný pečuje o děti během výuky, zábavy, cesty do školy, atd.

Díky metodě bibliodrama žáci rozvíjí svou koncentraci, pozornost, vnímavost, projevují své emoce. Jsou aktivní a uvědomují si svou přítomnost na katechezi. Dochází k tomu, že jsou schopni v rámci svých možností spojit teorii (text z Písma svatého) s praxí (hraní scénky).

Přivítání se s dětmi.

Společná modlitba, katecheta se modlí k Andělů strážnému, děti opakují jeho slova. Katecheta ukáže dětem figurku andělíčka, řekne jim, jak bude probíhat dnešní katecheze.

Přečte slova z Písma svatého: *"Hle, posílám před tebou posla, aby tě opatroval na cestě a aby tě uvedl na místo, které jsem připravil"* (Ex 23, 20) nebo slova žalmisty, který říká: *„On (Bůh) svým andělům vydal o tobě příkaz, aby tě chránili na všech tvých cestách“* (Ž 91, 11). Můžeme také vybrat jeden z příkladů z knihy Tóbijáš, kde vystupuje jako průvodce mladého Tobiáše archanděl Rafael, jedná se o krásný příklad andělské ochrany. Příklady najdeme i v Novém zákoně, kde mluví Kristus o tom, že maličci mají své anděly v nebesích slovy: *"Mějte se na pozoru, abyste nepohrdali ani jedním z těch maličkých. Pravím vám, že jejich andělé v nebi jsou neustále v blízkosti mého nebeského Otce"* (Mt 18, 10).

Připomene dětem, že o andělech jsme si už povídali v rámci katecheze na téma dobrých a špatných skutku. Katecheta může položit dětem otázku např.: Jak chce náš andělíček, abychom se chovali? Dobře. A když zlobíme, tak je jaký? Smutný. Následně si děti budou moc podle šablony vytvořit vlastního andělíčka, vybarvit si ho. V rámci uplatnění metody bibliodrama, si děti vyberou kostým, čím chtějí být. Katecheta může pustit píseň, kterou děti už znají např.:

„Když se ráno probouzím, anděle...“ nebo „Lásku svojí dáváš nám“.



obr.5



obr.6

Písnička je zvolena tak, aby šla názorně ukázat. Děti ji už znají a tak se většinou aktivně zapojí do zpěvu a ukazování. Zde se katecheta snaží vést děti k tomu, aby jejich pohyb byl ztotožněný s hudbou. Neboť se stává, že jsou buď zcela pasivní nebo projevují tendenci k mimovolným pohybům, na které vynakládají mnoho energie. Katecheta musí dát také prostor k tomu, aby se každé dítě mohlo prostor vyjádřit i samostatně.

Metoda bibliodrama se pozitivně osvědčila na hodinách katecheze. Děti si zvolily, čím chtějí být. Děvčata volila andělíčky, chlapci spíše zvířátka a pastýře. Na základě ilustrací, ukazovali dobré skutky.

Nastalo aktivní zapojení do katecheze s prostorem pro vyjádření. Pozitivním zjištěním bylo, že žáci opravdu rozlišili, co je dobré a co špatné.



obr.7

Některé otázky a úkoly, které klade katecheze se zdají být pro žáky s těžkou mentální retardací velmi obtížné na zvládnutí a následné zapamatování. Proto musí katecheta udělat vše proto, aby těmto osobám maximálně usnadnil pochopení obsahu katecheze a zvládnutí nezbytných způsobu chování. Proto jsme se rozhodli vytvořit tabulku základních prvků, gest a symbolů, které během katecheze budou nápomocné dětem. Nejedná se o závazná pravidla, jde o pouhý návrh, který se osvědčil v práci několika katechetů, a tak jsme se rozhodli použít jí také. Zároveň je tabulka sestavená tak, aby splňovala, jak funkci revalidace (zlepšení poruch zrakového a sluchového vnímání, tak korigovala poruchy zrakově- pohybové). Jedná se o požadavek, který musí splňovat (také tato katechetická pomůcka) v souladu s všeobecně uznávanými a používanými pravidly oligofrenopedagogiky.

Tab.1

Prvek modlitby	Grafický symbol	Gesto	Slova vzorových modliteb a písní
Dobry den	Kříž	Učinit znamení kříže	- „ <i>Ve jménu Otce i syna i Ducha svatého</i> “
Mám rád	Srdce	Dlaně složené jedná na druhé na srdci	- píseň „ <i>Rád Tě Pane mám.</i> “ - píseň „ <i>Slunce Kristovy lásky</i> “
Děkuji	Květina	Ruka na srdci a skloněná hlava	- píseň „ <i>Děkuj Bohu rád Tě má</i> “
Prosím	Ruce	Otevření ruce natažené před sebou, nebo pozvednuté nahoru	- „ <i>Otče náš...</i> “ - píseň „ <i>Beránku Boží...</i> “
Omluvám se (zlý skutek)	Plačící tvář	Ruka lehce klepe do hrudi	- „ <i>Moje vina, moje vina, moje velká vina</i> “
Směji se (dobry skutek)	Usměvavá tvář	Tleskám rukama	- „ <i>Zatleskejme Pánovi</i> “
Modlím se	Soustředěná tvář	Složené ruce	- „ <i>Zdravas Maria...</i> “ - píseň „ <i>Chci Pane chválit Tě</i> “
Sbohem	Kříž	Činím znamení kříže	- „ <i>Ve jménu Otce i syna i Ducha svatého</i> “

Tato tabulka se velmi osvědčila, žáci díky ní věděli, jak mají reagovat a tak jim nic nebránilo v tom, aby se aktivně zapojili do metody - bibliodrama.

Ke konci katecheze je dobré, aby katecheta shrnul obsah jednou větou, ve které znovu zdůrazní význam andělů v našem životě a upozorní na důležitost modlitby.

Katecheta pozve děti k společnému rozloučení, skrze povstání, složení rukou a krátkou modlitbu Andělíčku můj strážníčku.

Závěr

Každá křesťanská komunita, považuje za milované Pánem, zvláště ty nejmenší a nejslabší – nevyjímaje osoby trpící fyzicky či duševně. Rozvinuté podvědomí společností a ekleziální rozměr jakož i nepochybný pokrok speciální pedagogiky v posledních letech, způsobily, že rodina, farnost, katecheti či různá společenství mohou i těm nejslabším nabídnout odpovídající katechezi, na kterou mají nárok, jakož to pokřtění a povolání ke spáse. Přesto cesta k náboženské výchově těchto osob sebou stále nese řadu obtíží. Hlavními a stěžejními problémy jsou, za prvé: pouze rodiče nebo zákonný zástupce rozhodne, jak a v jaké míře, jejich nemocné dítě nabude zkušenosti v náboženské oblasti. Za druhé i přesto, že se rodiče rozhodnou ve prospěch svého dítěte, a chtějí aby bylo součástí života církve, stále v České republice máme nedostatek katechetů, kteří jsou schopni tyto děti připravit, a obeznámit rodinu, s tím že i jejich nemocné dítěte má právo na rozvoj ve víře. Je jisté, že speciální katecheze za posledních dvacet let, udělala velký pokrok dopředu, přesto jde o náročný a stále rozvíjející se obor. Jako další kámen úrazu se mi jeví fakt, že toto téma vyvolává ve spoustě lidí určité pochybnosti, mnoho z nich se na oligokatechezi dívá skepticky a nedůvěryhodně. I já jsem měla mnoho nezodpovězených otázek a pochybnosti, když jsem v roce 2009 přišla poprvé do kontaktu s touto problematikou. Kladla jsem si zásadní otázku, jestli má táto práce smysl. O dva roky později, po nastudování potřebné literatury a práci s mentálně postiženými dětmi, si již dokážu odpovědět na některé otázky. Dnes už chápu, že nikdo z nás nemá právo si myslet, že osoby s mentálním postižením, bez ohledu na stupeň postižení, nechápu a neuvědomují si své vlastní zájmy – egoizmus, či možnost způsobení bolesti. Z čehož můžeme usuzovat, že tyto osoby stejně jako my všichni, mají hlubokou potřebu smíření, odpuštění, a vnitřního klidu v srdcích. Při práci se zdravotně postiženými jedinci si člověk uvědomí, že tyto osoby cítí potřebu a mají právo na život ve víře, nevyjímaje právo na svátost smíření. Jen zdánlivě se nám může zdát, že mentálně postižené děti, nechápu povahu Svátosti, nedokážou si získané vědomosti o Bohu zapamatovat, proto si mnoho lidí myslí, že je škoda mařit drahocenný čas kněží, katechetů, jejich výukou. Když člověk pronikne do této problematiky více, zjistí, že u většiny těchto dětí lze vyzorovat, jak dovedou zvláštním, pro sebe charakteristickým způsobem, získávat znalosti o Bohu. Ačkoli většina z nich není schopna naučit se všechna přikázání, modlitby a definice, přesto interpretace tj. výklad jejich obsahu a způsob použití v životě těchto jedinců je překvapující až udivující.

Jsem přesvědčená, že potřeba oligokatecheze je nezpochybnitelná, přestože příprava dítěte, které trpí složitými vadami, jak s učením tak samotným vnímáním tohoto světa, k účasti na svátostech, vyžaduje hodně úsilí, obětavosti, trpělivosti a víry ve smysl takového předsevzetí. Je důležité, aby katecheta vytvořil při katechezi vhodnou atmosféru, která umožní katechizovaným osobám prožít sacrum v náboženském společenství a pravou zkušenost z živé přítomnosti Pána Boha.

Kromě toho každý učitel, zvláště pak katecheta věnující se speciální katechezi, by měl vytvořit kolem sebe přátelsko a vřelou atmosféru. I když nemůže očekávat okamžité výsledky své práce, stojí za to, řídit se pravidlem “malých krůčků“, a tam kde je to možné, pamatovat na důležitost spolupráce s rodinou a knězem. Existuje celá řada podnětů posilujících vztah katecheta a katechizovaný, mezi nimiž nejsilnější je určitě pocit bezpečí, harmonie, smyslu práce, blízký emocionální kontakt, a také potřeba tyto pocity přijímat a rozdávat.

Je velkou škodou, že v naší zemi není náboženství v rámci povinných školních předmětů, absence školních osnov k tomuto předmětu, chybějící prameny ke studiu a odlišné očekávání ze strany představených, vyučujících či nepochopení rodičů vyvolává zmatek, čímž dochází ke zpomalení rozvoje této závažné problematiky. Během studia oligokatecheze jsem se tedy zaměřila na literaturu polských autorů. Vzhledem k tomu, že se v Polsku vyučuje náboženství v rámci povinných předmětů, dostává se duchovního vzdělání také mentálně postiženým osobám ve speciálních školách. V posledních letech také začali Poláci vyučovat speciální katechezi na teologických univerzitách, proto mají o poznání více odborné literatury na toto téma.

Přehled použitých symbolů a zkratk

(a kol.)	a kolektiv	op. cit.	opakovaná citace
apod.	a podobně	pozn.	poznámka
(ed.)	editor	r.	roku, roce
č.	číslo	resp.	respektive
ČEP	Český ekumenický překlad	srov.	srovnej
čl.	článek	svazek	svazek
in	v	tab.	tabulka
kap.	kapitola	tj.	to jest
např.	například	tzv.	takzvaný
obr.	obrázek	v. vv.	verš, verše

Seznam literatury

- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona [včetně deuterokanonických knih], Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 2002.
- BRZEZINKA Zdzisław: Miejsce katechezy specjalnej w współczesnym systemie kształcenia katechetów w Polsce, (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003.
- Dokument Stolicy Apostolskiej na Miedzynarodowy Rok osób Upośledzonych, (in:) Atenaum Kapłańskie, Rzym, 452/1984.
- DOROSZEWSKA Janina: Pedagogika specjalna, Tom II. Podstawowe problemy teorii i praktyki rewalidacji poszczególnych odchyleń od normy, Wrocław: Ossolineum, 1981.
- DZIEKAŃSKI Stanisław: Miejsce metody w współczesnej katechezie, (in:) SŁOTWINSKA Helena: W poszukiwaniu nowych metod katechetycznych, Lublin: KUL, 2006, 35.
- HECHTOVÁ Anneliese: Kreativní přístup k Bibli, Brno: Kartuziánské nakladatelství a České katolické biblické dílo, 2008.
- CHAŁUPNIAK Radosław: Katecheza specjalna – w centrum czy na marginesie działalności katechetycznej Kościoła? (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003.
- CHAŁUPNIAK Radosław i KOSTORZ Jerzy,: Wybrane zagadnienia z katechetyki, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002.
- JANOSZ Bożena: Pozwólcie dzieciom przyjść do mnie. Poradnik dla nauczycieli i rodziców, Tarnów: Biblos, 2008.
- JAN PAWEŁ II: Apoštolská exhortace Catechesi tradendae. Katecheze v církvi, Vatikán, 1979.
- JAN PAWEŁ II: Encyklika Evangelium vitae, Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1995.
- JAN PAWEŁ II: Katechizacja, szczególnie dzieci i młodzieży we współczesnym świecie. IV Zwyczajna Synoda biskupska (30.9. – 29.10. 1977).
- JAN PAVEL II.,(in:) Rodzina źródło życia i szkoła miłości, Lublin:TN KUL,2000.
- JUCHA Dorota: Wspólnota wobec katechizacji osób upośledzonych umysłowo, (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003.

- KAFTAN Iwona: Specyfika katechezy dzieci upośledzonych umysłowo, <http://www.seminare.pl/26/07-Kaftan-2009.pdf> (8.2.2010).
- KICIŃSKI Andrzej: Katecheta specjalny (in:) Katecheza specjalna dzisiaj, Kraków: WAM, 2008.
- KICIŃSKI Andrzej: Katecheza osób szczególnej troski, Kraków: WAM, 2008.
- KICIŃSKI Andrzej: Katecheza przed I Komunią Świątą dziecka upośledzonego umysłowo. Studium przypadku, (in:) STALA Józef: Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie, Kielce: Jedność, 2007.
- KICIŃSKI Andrzej: Poszukiwanie tożsamości katechety osób szczególnej troski, Katecheta 7/8, (2005).
- KOHUT Vojtěch: „Žijeme-li v duchu, duchem se nechme vést.“ (Gal 5,25) Evangelizace – Katecheze- Pareneze, (in:) DŘÍMAL Ludvík a spol., O Katechezi. Studie DTI HK, Ústí nad Orlicí: Oftis pro Biskupství královéhradecké – Diecézní teologický institut, 2009.
- Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechizaci, Praha: Sekretariát ČBK, 1998.
- LAUSCH Katarzyna: Wychowanie religijne uczniów głębiej upośledzonych umysłowo. Przewodnik dla nauczycieli uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu znacznym i umiarkowanym, cz. 1, Warszawa: Centrum Metodyczne Psychologiczne- Pedagogicznej, 2001.
- MADEJ Joanna: Specyfika wychowania religijnego w szkole życia, (in:) STALA Józef: Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania, Kielce: Jedność, 2003.
- MORANTE Giuseppe: Una presenza-accanto, Orientamenti e indicazioni per la pastorale e la catechesi con persone in situazione di handicap in parrocchia, Roma: Catechesi e cultura oggi, 2001.
- PAŃCZYK Jan: Kształcenie pedagogów specjalnych (in:) DYKCIK Władysław: Pedagogika specjalna, Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM w Poznaniu, 2002.
- PISZCZEK Maria: Edukacja uczniów z głębokim upośledzeniem umysłowym. Przewodnik dla nauczycieli, Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, 2008.

- SKORNY Zbigniew: Psychologia wychowawcza dla nauczycieli, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1992.
- SOSNA Krzysztof: Katechetyka specjalna w służbie wychowania Resocjalizacyjnego (in): KICIŃSKI Andrzej: Katecheza osób szczególnej troski, Kraków: WAM, 2008.
- SOWA Józef: Pedagogika specjalna w zarysie, Rzeszów: Fosze, 1999.
- SPIONEK Halina: Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych, Warszawa: Biblioteka nauczyciela. Państwowe zakłady wydawnictw szkolnych, 1970.
- STALA Józef: Dydaktyka Katechety część I. Praca zbiorowa, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej – Biblos, 2004.
- STALA Józef: Zasady personalizmu u podstaw katechezy specjalnej, Białystok: „Rocznik Teologii Katolickiej“, 8/2006.
- SZCZEPAŃSKI Jan: Podstawowe pojęcia socjologii, Warszawa: PWN, 1970.
- WINTEROVÁ, Zuzana: Bibliodrama (diplomová práce). Používané metody a techniky, Praha: KTF, 2008, 43- 51.
<http://ktf.cuni.cz/~ryskova/Bibliodramaticka%20prace/Bibliodrama-diplomova%20prace%20Z.%20w..doc.>, Praha: KTF, 2008, 43- 51.
- WOJTYŁA Karol: Miłość i odpowiedzialność, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, 1986.

Ostatní literatura

- JAN PAVEL II: Laborem exercens. O lidské práci, Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1996.
- JAN PAVEL II: Redemptor hominis. Vykupitel světa, Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1996.
- JAN PAVEL II: Veritatis splendor. O základech morálního učení církve. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1996.
- PISZCZEK Maria: Przewodnik dla nauczycieli uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu znacznym i umiarkowanym. Część I, Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno- Pedagogicznej, 2001.

- PISZCZEK Maria: Przewodnik dla nauczycieli uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu znacznym i umiarkowanym. Część II, Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno- Pedagogicznej, 2002.

- STALA Józef: Katechetyka szczegółowa. Praca zbiorowa
Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej – Biblos, 2003.

- SZCZYGIEL Beata: Jak pracować z dzieckiem niepełnosprawnym?
Konstruowanie programu zajęć. Organizowanie klasy integracyjnej.
Konspekty zajęć. Kraków: Impuls, 2007.

Přílohy

Příloha 1.

Kopie

Žádost

Žádám o souhlas zákonných zástupců žáků základní školy speciální pro zveřejnění fotodokumentace z průběhu vyučování.
Fotografie budou umístěny v rámci praktické části diplomové práce s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.
Obsah fotografií představuje žáky při výuce a má za účel prezentovat pouze konkrétní činnost jednotlivých žáků nebo celé skupiny.

Děkuji
Świerczková Agnieszka

Souhlas

Souhlasím se zveřejněním fotografií mého syna/mé dcery v diplomové práci s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.

datum: _____ podpis zákonného zástupce: *Koř*

Žádost

Žádám o souhlas zákonných zástupců žáků základní školy speciální pro zveřejnění fotodokumentace z průběhu vyučování.
Fotografie budou umístěné v rámci praktické části diplomové práce s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.
Obsah fotografií představuje žáky při výuce a má za účel prezentovat pouze konkrétní činnost jednotlivých žáků nebo celé skupiny.

Děkuji
Świerczková Agnieszka

Souhlas

Souhlasím se zveřejněním fotografií mého syna/mé dcery v diplomové práci s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.

datum:

podpis zákonného zástupce:



Příloha 3.

Žádost

Žádám o souhlas zákonných zástupců žáků základní školy speciální pro zveřejnění fotodokumentace z průběhu vyučování.
Fotografie budou umístěny v rámci praktické části diplomové práce s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.
Obsah fotografií představuje žáky při výuce a má za účel prezentovat pouze konkrétní činnost jednotlivých žáků nebo celé skupiny.

Děkuji
Świerczková Agnieszka

Souhlas

Souhlasím se zveřejněním fotografií mého syna/mé dcery v diplomové práci s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.

datum:

podpis zákonného zástupce: 

Žádost

Žádám o souhlas zákonných zástupců žáků základní školy speciální pro zveřejnění fotodokumentace z průběhu vyučování.
Fotografie budou umístěny v rámci praktické části diplomové práce s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.
Obsah fotografií představuje žáky při výuce a má za účel prezentovat pouze konkrétní činnost jednotlivých žáků nebo celé skupiny.

Děkuji
Świerczková Agnieszka

Souhlas

Souhlasím se zveřejněním fotografií mého syna/mé dcery v diplomové práci s názvem: „Oligokatecheze. Teorie a praxe“.

datum:

podpis zákonného zástupce:



Žádost

Žádám o souhlas zákonných zástupců žáků základní školy speciální pro zveřejnění fotodokumentace z průběhu vyučování.
Fotografie budou umístěny v rámci praktické části diplomové práce s názvem: „Oligokatecheze, Teorie a praxe“.
Obsah fotografií představuje žáky při výuce a má za účel prezentovat pouze konkrétní činnost jednotlivých žáků nebo celé skupiny.

Děkuji
Świerczková Agnieszka

Souhlas

Souhlasím se zveřejněním fotografií mého syna/mé dcery v diplomové práci s názvem: „Oligokatecheze, Teorie a praxe“.

datum:

podpis zákonného zástupce:

Tadeusz Rajman

Příloha 6.

DOBRO



ZLO



DOBRO



ZLO



Příloha 8.

DOBRO



ZLO



Příloha 9.

DOBRO



ZLO

